

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

İSLAM HUKUK TARİHİNDE PARA VAKIFLARI VE FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI

Hazırlayan:
Betül AŞAR

Danışman:
Prof. Dr. Nihat DALGIN

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2011

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

**İSLAM HUKUK TARİHİNDE PARA VAKIFLARI
VE FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK
KULLANILMASI**

Hazırlayan:
Betül AŞAR

Danışman:
Prof. Dr. Nihat DALGIN

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2011

KABUL VE ONAY

Betül AŞAR tarafından hazırlanan *İslam Hukuk Tarihinde Para Vakıfları Ve Finansman Kaynağı Olarak Kullanılması* başlıklı bu çalışma,/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

Üye:.....

Yukarıdaki adı geçen imzaların öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinde, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

.../.../.../

Betül AŞAR

Öğrencinin Adı-Soyadı	Betül AŞAR
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Danışmanın Adı	Prof. Dr. Nihat DALGIN
Tezin Adı	İslam Hukuk Tarihinde Para Vakıfları Ve Finansman Kaynağı Olarak Kullanılması

ÖZET

Para vakıfları, bir dönem Osmanlı ekonomisinin vazgeçilmez finansman kaynaklarından biri olmuştur. Ancak var olduğu müddetçe hakkındaki tartışmalar son bulmamıştır. İslam âlimlerinin bir kısmı bu tür bir vakfin olamayacağını, faize bulaşmış olduğu için uzak durulması gerektiğini ifade ederken, diğer bir kısmı caiz olduğunu ve topluma yarar sağladığını söylemişlerdir.

Para vakıflarının modern dönemde uygulanabilir hale getirilip getirilemeyeceğini tespit etmek, krediye ihtiyacı olan müslümanların başvurabileceği bir kurumu yeniden canlandırabilmeyi mümkün hale getirecektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Para vakfi, faiz, muamele-i şer'iyeye, finansman, karz

Student's Name and Surname	Betül AŞAR
Department's Name	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Name of the Supervizor	Prof. Dr. Nihat DALGIN
Name of the Thesis	Money Foundations In The History Of Islamic Law And Their Being Used As Financial Resources

ABSTRACT

In a period of Ottoman economy, money foundations were one of the indispensable financial resources. However, the discussions about them haven't come to an end since they appeared. According to some of Islamic scholars, while such organizations are not accepted as a charitable foundation and should be avoided due to interest, the other part of Islamic scholars allows these foundations because they are useful for society.

To determine that if the money foundations were put into practice in modern times will be able to bring into life again the foundation which Muslims who need the credit can apply.

KEY WORDS

Money foundation, interest, implementation of Sharia, financing, debt

ÖNSÖZ

İslam dini, yalnızca iman ve ibadet hususunda emirleri içermekle kalmamış, toplumsal hayatı düzenleyici bir takım emirleri de bünyesinde barındırmıştır. İnsanların iktisadi hayatını çevreleyen İslam, “ticarete her yol mübahtır” şeklindeki bir söyleme şiddetle karşı çıkmıştır. Bunun sonucu olarak dinin çizdiği çerçeve içerisinde ticaret yapmak isteyen Müslümanlar dinin öngördüğü ilkeleri dikkate alarak çeşitli kurumlar ve ortaklıklar oluşturmuşlardır. Bu kurumlardan birisi de para vakıflarıdır. Ne var ki, bu kurumların bireylerin finansman ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağı ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Bu nedenle, söz konusu tartışmaların değerlendirilerek, günümüzde para vakıflarının yeniden canlandırılmasında Müslümanlar için bir fayda olup olmadığı araştırılmaya değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde para vakfı üzerine yapılmış müstakil çalışmaların olmayışı, bu vakıflar ile ilgili bilgilerin mevcut kaynaklarda dağınık bir şekilde yer almış olması böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş’te araştırmanın adı, problem durumu, amacı, önemi, varsayımlar, kapsam ve sınırlılıkları geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Birinci Bölüm’de konu ile ilgili kavramsal çerçeve ele alınarak, vakıf, para vakfı ve bu vakıf türü ile benzerlikler gösteren diğer kurumlar hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca para vakıfları üzerinde yaşanan tartışmalara değinilmiş, bu vakıfların tarihi süreci kronolojik olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, para vakıflarının hangi yöntemler kullanılarak işletildiği de bu bölümde incelenmiştir.

İkinci Bölüm’de İslam tarihinde ve modern dönemde kullanılagelmiş finansman kaynakları açıklanarak bunların Müslümanlar tarafından ne derece kullanılabilir olduğuna yer verilmiştir. Daha sonra para vakıflarının faizle bir ilişkisinin olup olmadığı incelenerek, bu vakıfların günümüzde alternatif faizsiz bir finansman kaynağı olarak kullanılıp kullanılamayacağı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuçta ise, çalışma boyunca elde edilen bilgiler değerlendirilerek, bir arada verilmiştir.

Bu vesileyle, gerek araştırma konusunun tespitinde, gerekse de çalışmamızın hazırlanmasında yardımlarını, katkılarını ve sabrını esirgemeyen başta danışman hocam sayın Prof. Dr. Nihat DALGIN olmak üzere, Prof. Dr. Muhsin KOÇAK’a ve Doç. Dr. Osman şAHİN’e teşekkürü bir borç bilirim.

Betül AşAR

Samsun-2011

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
I.ARAŞTIRMANIN ADI.....	1
II.ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU	1
III.ARAŞTIRMANIN AMACI	1
IV.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
V.VARSAYIMLAR	2
VI.KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE PARA VAKIFLARI VE İŞLEYİŞİ

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
A. Vakıf.....	4
B. Para Vakıfları.....	5
1. Akarlı Para Vakfı	7
2. Doğrudan Para Vakfı	7
C. Mufâvada Şirketi	9
D. İnan Şirketi.....	9
E. Katılım Bankası.....	9
II. TARİHTE PARA VAKIFLARI	10
A. Başlangıcından 17. Yüzyıla Kadar Para Vakıfları	10
B. 17. Yüzyıldan Günümüze Kadar Para Vakıfları	13
III.PARA VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ	14
A. Para Vakıflarında Kullanılan Paraların İşletilme Yöntemleri	14
1. Karz-ı Hasen.....	14
2. Mudarabe	15

a. Mutlak Mudarabe	15
b. Mukayyed Mudarabe	15
3. Bidaa	16
4. Muamele-i Şer'iyye	16
5. Bey'i İstiğlâl.....	19
6. Müşareket	19
7. Akara Tebdil Ve İcar.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARININ FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI

I.FİNANSMAN KAYNAKLARI	21
A. İslam Tarihindeki Finansman Kaynakları.....	21
1. Karz-ı Hasen.....	21
2. Âriyet	22
3. Şirket	23
a. Şirket-i Mülk	23
(1) Şirket-i Deyn.....	23
(2)Şirket-i Ayn	24
b. Şirket-i Akd	24
(1) Şirket-i Ebdân	24
(2) Şirket-i Vucûh	24
(3) Mufâvada Şirketi	24
(4) İnân Şirketi.....	25
4. Vadeli Satış	25
5. İstisna' Satışı	26
6. Selem Akdi.....	27
7. Vefa Satışı	28
8. İcâre	28
9. Muamele-i Şer'iyye	30
10. Para Vakıfları.....	30
B. Modern Dönemdeki Finansman Kaynakları.....	30
1.Risk Sermayesi	30
a.Özel Risk Sermayesi Şirketleri	32
b.Ticari Bankalar	33
(1)Vadesiz Hesap	33
(2)Vadeli Hesap.....	33
(3)Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu	34
(4)Faizli Krediler	34
c.Yatırım Bankaları	34

d.Sigorta Şirketleri.....	36
e.Vakıflar	37
f.Üniversiteler ve Kamu Kuruluşları.....	38
2.Factoring (Alacak Hakkının Satışı)	39
3.Forfaiting (Senet Kırdırma).....	40
4.Franchising (Mali Ayrıcalıkların Kullanılması).....	41
5.Leasing (Finansal Kiralama)	42
6.Hisse Senedi Borsası	42
7.Katılım Bankaları	43
a. Sukuk.....	44
b. Teverruk	45
c.Komodite	45
II.FAİZ VE PARA VAKIFLARI	46
A.Faiz.....	46
B.Para Vakıfları Ve Faiz İlişkisi	48
III. GÜNÜMÜZDE PARA VAKIFLARININ FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI	50
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	58

KISALTMALAR

c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
EUR	: Avro
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
md.	: Madde
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
tkbb	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	: Türk Lirası
t.y.	: Tarih yok
USD	: Dolar
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

I.ARAŞTIRMANIN ADI

İslam Hukuk Tarihinde Para Vakıfları ve Finansman Kaynağı Olarak Kullanılması

II.ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU

İslam dini, hayatın her alanında olduğu gibi iktisadi alanda da etkisini göstermektedir. Faizin haram kılınmış olması, var olmayan eşyalar üzerinden alım satımın yasaklanması gibi durumlar dinin bu alandaki belli başlı yaptırımlarını oluşturmaktadır. Ticaretle uğraşan bir müslümanın yasaklanmış olan faizli finansman kaynaklarına başvurmadan nasıl finansman sağlayacağı, para vakıflarının bu ihtiyacı karşılamada katkısının olup olmayacağı araştırmamızın temel problemidir.

Para vakıflarıyla ilgili yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde genellikle tek bir örneklem üzerinden yola çıkılarak açıklamalar yapıldığı, tarihsel gelişim süreci ve işleyişi hakkında bilgiler verildiği, faizle ilişkisi üzerinde durulmadığı görülmüştür. Ayrıca para vakıflarının günümüzde finansman kaynağı olarak kullanılıp kullanılamayacağı hususu merak konusu olmamış, daha çok geçmişteki etkinliğiyle ilgilenilmiştir.

Para vakıflarının yer aldığı çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların İslam hukukçuları tarafından değil, iktisatçılar ve Osmanlı tarihçileri tarafından yapıldığı görülmüştür. Bu durum da konunun İslamî bir bakış açısıyla değil, iktisadî bakış açısıyla ele alınmasına neden olmuştur.

Bu çalışma, para vakıflarının sadece tarihsel sürecini ve işleyişini ele almakla kalmayıp, konunun İslam hukuku çerçevesinde değerlendirmesini içermektedir.

III.ARAŞTIRMANIN AMACI

İslam dini, hayatın diğer alanlarında haksızlığa ve zulme müsaade etmediği gibi, haksız kazanç sağlanmasının da önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte insanlara, hak ve adalete uygun kazanç sağlayabilmeleri için meşru yollar gösterilmiştir. Günümüzde ticaretle uğraşmak isteyen müteşebbislerin finanse edilmesinde faizli finans

kaynaklarına alternatif olacak faizsiz finans kaynaklarının bulunup bulunmadığı, para vakıflarının bu işlevi yerine getirip getiremeyeceği araştırmamızın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada cevabını bulmayı amaçladığımız hususları şu şekilde ifade edebiliriz:

- 1- Para vakıfları, kurulduğu dönemde nasıl bir görev üstlenmiştir?
- 2- Para vakıfları günümüzde de varlığını devam ettirmekte midir?
- 3- Vakfedilen paralar hangi yöntemlerle işletilmiştir?
- 4- Geçmişte ve günümüzde kullanılan finansman kaynakları nelerdir?
- 5- Kullanılan finansman kaynakları faiz içermekte midir?
- 6- Para vakıfları faiz içeren kurumlar mıdır?

IV.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Müslüman halkın akademisyenlere sorduğu sorular arasında faizli finansman kaynaklarına alternatif kaynakların olup olmadığı bulunmaktadır. Bununla birlikte, tarih içerisinde değişik toplumlarda yaygın bir şekilde kullanılmış olup, günümüzde unutulmuş olan para vakıflarının finansman kaynağı olarak kullanılması konusunda müstakil çalışmaların olmayışı bu konuda bir tez çalışması yapılmasını önemli kılmaktadır.

Yapılan bu çalışma günümüz dünyasında faizli kurumlara alternatif olabilecek finans kaynaklarının bulunup bulunmadığını, bunların uygulanabilirliğinin mümkün olup olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmayla, para vakıflarının ekonomik sistem içerisinde kendine nasıl bir yer edinebileceği konusu ele alınmaktadır.

V.VARSAYIMLAR

Araştırmada ulaşılan kaynakların doğru tercüme edildiği, konuyla ilgili en eski kaynaklara ulaşıldığı ve çağdaş iktisadi kavramların doğru olarak kullanıldığı varsayılmaktadır.

VI.KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırma; para vakıflarının türlerini, tarihteki yerini, işlevini ve işleyişini, faizle ilişkisinin olup olmadığını, geçmişte ve günümüzde kullanılan finansman kaynaklarını ve para vakfının modern ekonomik sistemde kullanılabilir olup olmadığını kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE PARA VAKIFLARI VE İŞLEYİŞİ

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Vakıf

Vakıf, ve-ka-fe (وقف) kökünden Arapça bir mastar olup, sözlükte; hapsetmek, alıkoymak anlamlarına gelmektedir. Bu anlam genişleyerek; bir malın mülkiyetinin nakli sonucunda elde edilen gelirin, sürekli olarak yoksullara tahsis edilmesi anlamını kazanmıştır. Vakfın çoğulu “evkaf” veya “vukuf” olarak gelmektedir (İbn Manzur: 3/969-70).

Medeni hukukta ise; maliki bulunduğu malı, tüzel kişiliğe sahip olmak üzere hayırlı bir iş için belirli bir gayeye tahsis etmek anlamına gelmektedir(Ayverdi 2006:3/3291).

İslam hukukçuları arasında vakfın tanımı hususunda farklı görüşler bulunmakla birlikte genel kabul gören tanım şöyledir: Vakıf, bir malı, menfaati ammeye ait olmak üzere herkesin faydalanması için Allah’ın mülkü hükmüne koyarak üstündeki mülkiyet hakkını kaldırmaktır (Mevsılî,1975: 3/41-43).

Ebu Hanife’ye göre vakıf; mülk olan bir ayn’ı, vakfedenin mülkiyetinde alıkoymak ve gelirini yoksullara veya başka hayır yollarına tasadduk etmekten ibarettir (İbnü'l-Hümmam, t.y. 5/418).

İslam hukukçularının çoğu vakfedilecek mallarda genellikle ebedilik (te’bîd) şartını ararken Malikiler, vakıfta ebedilik şartını aramazlar ve kısa süreli vakfı da geçerli sayarlar. Örneğin; bir ev, dükkan veya araziyi belirli bir süre için kiraya verip, kira bedelini hayır yoluna sarf etmek Malikilere göre vakıf kabul edilmiştir (Sahnûn, t.y: 6/98). Diğerlerine göre ise bu uygulama sadaka hükmündedir.

Vakfedilecek mallarda ebedilik şartının bulunması hususunda ortak bir kanaate varılamaması, menkul malların vakfı konusunda farklı görüşlerin oluşmasına zemin

hazırlamıştır. Bu bağlamda nakit paranın vakfedilip vakfedilemeyeceği hususuna da değinilmiştir.

B. Para Vakıfları

Para vakfı (nükûd-i evkâf), hayırsever bir kişinin gayrimenkul bir malını değil de parasını vakfetmesiyle gerçekleşen bir vakıf türüdür (Çizakça, 1993: 67). Nakit paranın vakfedilip vakfedilemeyeceği hususu hem müctehid imamlar hem de Osmanlı döneminde yaşamış alimler arasında tartışmalara neden olmuştur. Müctehid imamlar arasında ortaya çıkan görüşleri şu şekilde ifade edebiliriz:

Paranın vakfı caizdir. Bu görüş Malikiler tarafından benimsenmiştir. Çünkü onlar, vakıfta ebedilik şartı aramazlar. Şafiiler ve Hanbelîler ise süs eşyasının vakfını kabul etmekle birlikte diğer menkullerin vakfedilebileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir (İbn Kudame, 1992: 6/34-36).

Paranın, gayrimenkullerle beraber olması halinde vakfedilmesi caizdir. Bu görüş Hanefîlerden İmam Muhammed ve Ebu Yusuf tarafından benimsenmiştir. Çünkü onlar menkul malların gayrimenkullerle beraber vakfedilmesini caiz görmüşlerdir. Hanefî âlimlerden İmam Züfer ise, nakit para vakfını tek olarak da caiz görür ve mudarabe, bidaa gibi yöntemlerle işletilmesi hakkında açıklamalarda bulunur (İbnü'l-Hümmam, t.y: 5/51, 52).

Nakit para veya diğer menkullerin vakfında, arkasının kesilmesi ihtimali doğarsa sürekliliği sağlamak için devamlı gelir getirecek bir akara başvurma (istibdâl) yönteminin kullanılması bütün mezhepler tarafından kabul görmüştür.

Paraların vakfı hususunun kurumsallaşıp para vakfı adı altında ayrı bir vakıf türü haline gelmesi ise Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşmiştir. Bu nedenle para vakfının meşruiyeti ile ilgili tartışmalar 16.yüzyıl alimleri arasında şöyle cereyan etmiştir:

Para vakıfları ile ilgili bilinen ilk tartışma, Şeyhülislam Sadullah Sadi Çelebi (ö.954/1539) zamanında, 1537 yılında Anadolu Kazaskeri olan Koca Çivizade Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi (ö.945/1547) ile Rumeli Kazaskeri Ebussuud Efendi (ö.982/1574) arasında gerçekleşmiştir (Kurt, 1996: 10). Ebussuud Efendi'nin lehte fetva bildirmesine rağmen 1538'de Şeyhülislamlığa getirilen Çivizade, paranın diğer menkul mallara benzemediğini, para vakıflarının örfen yaygınlaşmış olmasının hüküm vermek için yeterli bir sebep teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir. İmam Züfer'den nakledilen rivayetin güçlü olmadığını, bu rivayetin müsaade ifade edip, lüzum ifade etmediğini belirtmiştir.

Çivizade Mehmet Efendi, vakfedilen paraların işletilmek suretiyle mülkiyetinin intikalinin gerektiğini, halbuki vakfedilen malın mülkiyetinin devredilemeyeceğini söylemiştir (Demir, 2006: 172).

1545'de Şeyhülislam olan Ebussuud Efendi "Risale fî Vakfî'l-Menkûl ve'n-Nukûd" adlı eserinde paranın vakfının caiz olduğunu söyleyerek, para vakıflarının kurulabileceğini ifade eden bir fetva yayınlamıştır.

Dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman, Çivizade'nin delillerini daha güçlü bulmuş olmalı ki, para vakıflarının geçerli olmadığını belirten ve bundan sonra faaliyet göstermemesini isteyen bir ferman yayınlamıştır (Özcan, 2003: 56).

1547'de Çivizade'nin ölümü üzerine para vakfı konusu tekrar ele alınmıştır. Devrin önde gelen alimleri Şeyhülislam Ebussuud Efendi başkanlığında toplanarak para vakfının meşruiyeti konusunda ortak bir karar almışlar ve bunu üzerine 1548 yılında düzenlenen bir emirle para vakfı konusundaki yasak kaldırılmıştır (Yavuz, 2007: 62; Okur, 2005: 43).

Bu dönemde yaşamış olan alimlerden İmam Birgivi ise (ö.981/1573), "es-Seyru's-Sârim fî Ademi Cevazı Vakfî'l-Menkûli ve'd-Derahim" adlı risalesiyle Ebussuud Efendi'ye karşı çıkmış ancak, örfen yaygınlaşmış bulunan para vakıflarının devamlılığına bir etkisi olmamıştır (Döndüren, 1990: 39).

Yukarıda üzerinde uzun tartışmaların yapıldığını ifade ettiğimiz bu vakıf türü “akarlı para vakfı” ve “doğrudan para vakfı” olmak üzere iki farklı şekilde bilinmektedir.

1. Akarlı Para Vakfı

Akarlı para vakfı, paranın bir gayrimenkulle birlikte vakfedildiği vakıf türüdür. Burada vakfedilen para ve gayrimenkuller kuruluş amaçlarına uygun olarak çeşitli hayır işlerine harcanmaktadır. Yapılan harcamalar neticesinde eldeki nakit para bir süre sonra tükenebilmektedir. Ancak geride gelir getirebilecek gayrimenkuller bulunduğundan vakfın devamlılığı sağlanabilmektedir.

2. Doğrudan Para Vakfı

Doğrudan para vakfında; vakfedilen mal sadece paradır. Bu nedenle, doğrudan para vakfında paranın tükenmesiyle birlikte vakıf devamlılığını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda varlığını devam ettirebilmek için ya düzenli bir gelir bulmalı, ya eldeki nakit parayla ticaret yaparak kâr elde etmeli ya da istibdal yöntemine başvurulmalıdır.

İki farklı şekilde karşımıza çıkan bu vakıfların kuruluş amaçları kaynaklarda şu şekilde ifade edilmiştir.

Bursa’da kurulmuş para vakıflarını inceleyen Çizakça, muhtelif esnaf topluluklarının çeşitli ihtiyaç ve vergi ödemeleri, mahallelinin ihtiyaçlarının ve ortak mükellefiyetlerinin yerine getirilmesi, mescit ve benzeri yapıların giderlerinin karşılanması ve su temini gibi hususlar için para vakıfları kurulduğunu ifade etmektedir(Çizakça, 1993: 81-95).

İsmail Kurt ise “Para Vakıfları” adlı eserinde bu vakıfların kuruluş amaçları olarak fakirlerin ihtiyaçlarının karşılanması, tevliyet (vakıf mallarına bakma görevi), vâkıfın (vakfedenin) ruhuna Kur’an okutulması, akar (gayrimenkul) satın alınması, vakfa ilave, çeşme yapımı ve tamiri gibi hususlara yer vermektedir (Kurt, 1996: 79-88).

Kanuni döneminde Üsküdar'da faaliyet gösteren para vakıfları ile ilgili detaylı bir çalışma yapan Özcan ise, çalışmasında bu vakıfların kuruluş amaçlarını beş ana başlık altında toplamıştır:

Kıraat: Para vakıflarının kuruluş amaçları içinde en çok görüleni paranın işletilmesinden elde edilecek gelir ile Kur'an-ı Kerim okutulmasıdır. Vakfın kurucusunun veya yakınlarının ruhu için, günde, haftada, on beş günde, ayda veya yılda bir sure, cüz veya hatim okutulmaktadır. Bir cüz için takdir edilen ücret genellikle bir akçedir.

Dini hizmetler: Cami, medrese gibi müesseselerin temizlik, aydınlatma, hasır temini ve tamiri, musalla için su temini, mushaf tamiri gibi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Bayındırlık faaliyetleri: Cami, mescit, musalla, imaret ve kuyuların bakımı, su temini için inşa edilen muhtelif tesislerin tamir ve bakımı, yol ve köprülerin bakımı gibi faaliyetler için para vakfedilmiştir. Kanuni döneminde Üsküdar'daki Benefşe Hatun Vakfı, Benefşe Hatun tarafından yaptırılan yol ve kuyunun bakımı ve tamiri için kurulmuş olup, bayındırlık hizmeti veren para vakıflarına örnek teşkil etmektedir.

Eğitim faaliyetleri: Eğitim faaliyeti yürüten müesseselerin ihtiyaçlarının karşılanması, görevlilerine ücret verilmesi amacıyla da para vakıfları kurulmuştur. Örneğin; Ahmet Ağa b. Mahmut'un vakfı yine kendisi tarafından yaptırılan iki muallimhane ve bir cami için kurulmuştur.

Hayır işleri: Para vakıflarının bir kısmında genel ifadeler kullanılarak vakfın gelir fazlasının hayır işlerine sarf edilmesi istenirken, bir kısmında ise fakirlere ekmek dağıtımı, hatim duası esnasında yemek dağıtılması şeklinde daha açık ifadelerle nasıl bir hayır işinin yapılmasının istendiği belirtilmiştir (Özcan; 2003: 281-282).

C. Mufâvada Şirketi

Ortaklar arasında tasarruf, mal ve kârda tam bir eşitliğin olmasıyla kurulan şirket çeşididir (Serahsi, 1983: 11/151; Şekerci, 1981: 172). Para vakıfları da borç verirken tıpkı şirketlerin birbiriyle kurduğu ortaklıklar gibi bir ilişki içerisine girebilmekte ve borçlu ile ticari ortaklık kurabilmektedir. Para vakıflarının birebir karşılığı olmasa da kullanılan yöntemler açısından benzerlikleri bulunmaktadır.

D. İnân Şirketi

Belirli veya umumi bir ticarete bulunmak üzere iki veya daha fazla şahsın muayyen bir sermaye koyup, kâr aralarında anlaştıkları oranda paylaşmak şartıyla kurdukları bir şirkettir (Mevsili, 1975: 3/15; Şekerci, 1981: 197). İnân şirketinde ortaklar bulunduğu gibi para vakıflarında da birden fazla kişi bir araya gelip vakfa para bağışlayabilmektedirler. Ancak inan şirketinde kâr sermaye sahiplerine dağıtılırken, para vakıflarında paranın işletilmesinden elde edilen kâr vakıfnamelerde belirtilen hayır işlerine sarf edilmektedir. Ayrıca inan şirketi, farklı alanlarda farklı sürelerde ortaklıklar oluşturabilen bir şirkettir. Para vakıfları da var oldukları dönem içerisinde farklı kesimlerden kimselere farklı iş sahaları için ve farklı süre zarfında kredi sağlayan kurumlar olmuşlardır.

E. Katılım Bankası

Faiz endişesi nedeniyle klasik bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. Katılım bankaları, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz finansman prensipleri dahilinde ticaret ve sanayide değerlendirerek, oluşan kâr veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşırlar. Örneğin; toplanan fonlar, para cinsine göre USD, EUR ve TL havuzlarda toplanır. Fon kullanmak isteyen müşteriye talep ettiği para cinsi ve vade grubuna göre ilgili havuzdan fon kullanılır ve bu işlemde doğan kâr (veya zarar) da prensip olarak ilgili havuza dağıtılır (www.tkbb.org.tr).

Katılım bankaları para vakıflarının da yaptığı gibi ellerine teslim edilen paraları işleterek kâr elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Ancak kârın kullanılışı açısından farklılık

göstermektedirler. Katılım bankaları kârları oluşturulan havuzlarda hesapları bulunan tasarruf sahiplerine paylaştırırken, para vakıfları bu kârları ihtiyaç sahiplerine ve kuruluş amaçları olan hayır işlerine sarf etmektedirler.

II. TARİHTE PARA VAKIFLARI

A. Başlangıcından 17. Yüzyıla Kadar Para Vakıfları

Tarih kaynakları incelendiğinde para vakıfları ile ilgili ilk örnekler Osmanlı Devleti döneminde rastlanmaktadır. Ancak Osmanlılardaki ilk uygulamanın ne zaman başladığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece Sofyalı Bâlî Efendi'nin, dönemin padişahı Kanûnî Sultan Süleyman'a yazdığı mektuplarda, para vakıflarının Rumeli'nin fethinden beri uygulandığı ve üç yüz yıllık geçmişi bulunduğu şeklinde bir kayda rastlanmaktadır (Özcan, 2003: 11).

Her ne kadar Bâlî Efendi, para vakıflarının geçmişinin Rumeli'nin fethine kadar uzandığını ifade etse de kaynaklarda ancak II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet'in saltanat yıllarında kurulan para vakıflarına dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlar içinde en eski tarihli olanının 826/1423 yılında, II. Murat döneminde kurulduğu ifade edilmektedir (Özcan, 2003: 11).

Ayrıca Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'a et temin etmekle mükellef olan kasapların zararlarını karşılamak amacıyla 24 bin akçenin vakfedildiği kaynaklarda yer almaktadır (Özcan, 2003: 84).

Her ne kadar II. Murat ve Fatih dönemlerinde para vakıflarının varlığı ile ilgili bilgilere ulaşılsa da dönemin vakıf müesseseleri içerisinde önemli bir yere sahip olamadıkları göze çarpmaktadır. Buna karşılık 16. yüzyılın başlarından itibaren ise, para vakıflarının sayısında hızlı bir artış olduğu görülmektedir (Özcan, 2003: 12). Ancak bu artışın ülke geneline yayılmadığı, İstanbul ve Bursa gibi devlete merkezlik yapmış şehirlerle sınırlı kaldığı söylenebilir. Örneğin; Diyarbakır Beylerbeyliği'nde 16. yy'da kurulduğu tespit edilen 338 vakıf içerisinde herhangi bir para vakfına rastlanılmamıştır. (Yavuz, 2007: 78)

Bu nedenle, para vakıflarını konu edinen eserlerde, genel olarak İstanbul ve Bursa'daki para vakıflarından bahsedilmektedir. Biz de para vakıflarının zaman içerisindeki artış ve azalışını gözler önüne serebilmek için İstanbul'da 1456-1596 yılları arasında kurulmuş para vakıflarını gösteren **I. II. ve III.** tahrir defterlerindeki kayıtları (Yavuz'dan naklen) tablo halinde ifade etmeye çalışacağız.

I					II			III			Toplam		
1456-1494	1495-1519	1520-1546			1547-1578			1579-1596					
t*	t*	a	d	t	a	d	t	a	d	t	a	d	t
41	224	140	508	648	128	10	138	15	60	75	283	578	1126
Para vakıflarına tahsis edilmiş paraların toplamı (akçe)													
728.600	3.594.124	13.253.736			Belirtilmemiş			Belirtilmemiş					

Tablo-1: 1456-1596 yılları arasında İstanbul'da kurulmuş para vakıflarını gösteren tahrir defterleri kayıtları (Yavuz, 2007: 65).

* 1456-1519 tarihleri arasında kurulan para vakıflarının akarlı veya doğrudan olduğu hususunda net bir bilgi bulunmadığından sadece toplam olarak verilmesi uygun görülmüştür.

Not: Bir akar vakıfla birlikte kurulan para vakıflarını (**a**), bir akara bağlı olmaksızın doğrudan kurulan para vakıflarına (**d**), her ikisinin toplamını ise (**t**) harfi ifade etmektedir.

Bu tabloya göre 1456-1494 yılları arasında İstanbul'da var olan para vakıflarının sayısı sadece 41 iken, 1495-1519 yılları arasında hızlı bir artış göstermiş ve 224'e ulaşmıştır. 1520-1546 yıllarında ise adeta altın çağını yaşamıştır. Doğrudan ve akarlı olarak ayrı ayrı tespit edilme imkanının bulunduğu bu dönemin en dikkat çekici yanı, sayıları 648'e

ulaşan para vakıflarının 508'inin doğrudan para vakfı olmasıdır. 16. yy'ın ikinci yarısına gelindiğinde para vakıflarının sayısında hızlı bir azalmanın başladığı göze çarpmaktadır. Buna göre 1547-1578 yılları arasında, para vakıflarının sayıları toplamda 138'e düşerken, 1579-1596 yıllarında ise sayıları toplamda daha da azalarak 75'e düşmüştür.

Tablo için yaptığımız bu değerlendirmeler sonucunda para vakıflarının büyük bir artış yaşadığı 16. yy'ın ilk yarısı, aynı zamanda bu vakıflar hususunda en hararetili tartışmaların yaşandığı döneme denk gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nin ekonomik yönden altın çağını yaşadığı bir dönemde para vakıflarına ilginin artmış olması normal karşılanması gereken bir durumdur. Ekonominin gelişmesi ile beraber sermayeye de ihtiyaç duyulması para vakıflarının küçük esnaflar için birer kredi kurumu gibi görülmesine neden olmuş, bu durum da 16. yy'da özellikle doğrudan para vakıflarında bir artışı beraberinde getirmiştir. Kaynaklar incelendiğinde para vakıflarından borç alan kimselerin daha çok aşçı, bakkal, berber, demirci, imam, papaz, tacir, yeniçeri gibi küçük boy esnaflardan oluştuğu görülmektedir (Özcan, 2003: 382, tablo 134).

1547-1578 yılları arasında para vakıflarının hızlı bir düşüşe geçtiğini ifade etmiştik. Para vakıflarının kuruluşunda ve devam etmesinde yaşanan bu ani düşüşün en önemli sebeplerinden birisinin 1541'de Kanuni tarafından para vakıfları hususunda gelen yasaklama olduğunu söyleyebiliriz. Bu yasaklama 1548 tarihine kadar devam etmiş olsa da etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 16. yy'ın ikinci yarısında yaşanan ve Osmanlı'da akçenin yarı yarıya değer kaybetmesi ile sonuçlanan devalüasyon da para vakıflarını hem kuruluş hem de mevcut vakıfların devamlılığı konusunda etkilemiş olmalıdır (Yavuz, 2007: 70).

Para vakıflarının nasıl bir kredi kurumu olduğunu görmek için 16. yy'da İstanbul, Üsküdar'da kurulan 116 para vakfının 1061 kredi işlemini tablo halinde inceleyebiliriz.

Akçe	0-499	500	501-999	1000	1001-4999	5000+	Toplam
Adet	96	282	85	310	240	48	1061
%	9,05	26,58	8,01	29,22	22,62	4,52	100

(Özcan, 2003:127; Yavuz, 2007: 72)

Bu tabloda verilen verileri göz önüne aldığımızda kredi başına ortalama 1250 akçe gibi bir rakam ortaya çıkmaktadır. Bu da günümüzde yaklaşık 2000-2500 TL arası bir rakama denk gelmektedir. Bu rakamlar bize gösteriyor ki, para vakıflarına başvuran kesim küçük ticari işlerle uğraşmaktadır.

B. 17. Yüzyıldan Günümüze Kadar Para Vakıfları

17. yy'daki para vakıfları sayı olarak fazla bir artış göstermese de, var olan vakıfların sahip oldukları para miktarlarında artış olduğu görülmektedir.

1585-1683 yılları arasında kurulmuş bulunan 313 vakfın 71'ini yani %22'sini para vakıfları oluşturmaktadır. Bu vakıfların 12'si doğrudan, 59'u ise akarlı para vakfidir (Yüksel, 1990: 194, 195).

Kurulan 71 adet para vakfına tahsis edilen akçe miktarı 74.092.563'tür. Bu da vakıf başına 1 milyon akçeden fazla bir para demektir. Tablo1'de 1520-1546 tarihleri arasında kurulduğu ifade edilen 648 para vakfına tahsis edilmiş akçe miktarının 13.253.736 olduğuna dikkat edilecek olursa 17. yy'da vakıf başına tahsis edilen ortalama gelirin çok yüksek olduğu daha net bir şekilde anlaşılabacaktır.

17.yy'da kurulmuş bulunan para vakıflarının vakfedenleri incelendiğinde çoğunluğunun devletin yüksek kademelerinde görevli kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Veziriazam Kara Mustafa Paşa, 1678 yılında Edirne'de bir vakıf kurmuş ve bu vakfın giderleri için 10.380.000 akçeyi vakfetmiştir (Yüksel, 1990: 195). Bu da gösteriyor ki, 74.092.563 akçenin 10.380.000'i sadece bir kişi tarafından bir vakfa tahsis edilmiştir.

İsmail Kurt tarafından İstanbul Para Vakıfları üzerine 27 adet Şer'i Mahkeme sicili üzerinde kapsamlı bir araştırma yapılmış ve kurulan son para vakfının 1928 yılına ait

olduğu tespit edilmiştir. Hazırladığı cetvelde 1490-1928 yılları arasında tarihleri belli 3.888 adet para vakfına yer vermiştir (Kurt, 1996: 95).

17. yy'dan sonra para vakıflarının sayısında bazı yıllarda artışlar olduğu ifade edilmektedir. Özellikle 1785-1882 yılları arasında para vakıflarının sayısında artış tespit edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca varlığını devam ettiren para vakıfları 19. yy sonlarına gelindiğinde yavaş yavaş önemini yitirmiş ve varlığını devam ettiremez hale gelmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte vakıfların sahip olduğu paralar kurulan “Evkaf Bankası” na devredilmiştir.

III.PARA VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ

İslam toplumlarının finans problemleri İslam'ın ortaya çıkışından itibaren günümüze kadar devam etmiştir. Bu probleme çözüm olmak üzere karz-ı hasen (faizsiz borç) ile birlikte riske dayalı ve kâr-zarar prensibine bağlı yollar tespit edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu şekilde İslam'da kabul gören yöntemler ile finansal problemlere çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren finans problemlerini İslam'da kabul gören yöntemlerle çözmeye çalışmış, yükseliş devri ile beraber para vakıflarını da finansal problemlerinin çözümünde etkin bir şekilde kullanmıştır.

Osmanlı ekonomisinde önemli bir yer edinen para vakıflarının sahip olduğu paraların kullanımını çeşitli şartlara ve yöntemlere bağlanmıştır.

A. Para Vakıflarında Kullanılan Paraların İşletilme Yöntemleri

1. Karz-ı Hasen

Karz kelimesi sözlükte; kesme, parçalama anlamlarına gelmektedir (Hammâd 1996: 198). Terim olarak karz; bir kimsenin para ya da mislî bir malını daha sonra mislini almak üzere bir şahsa vermesine denir. Bu şekilde ödünç verene “mukriz”, ödünç alana “müstakriz”, ödünç almaya da “iktirâz” denir.

Karz-ı hasen ise; faizsiz olarak verilen borç demektir (Erdoğan, 2005: 293).

Bazı vakfiyelerde sağlam kefil ve kuvvetli rehin ile ihtiyacı olanlara faizsiz ödünç verilmek üzere paralar vakfedildiğine rastlanmaktadır (http://www.vgm.gov.tr/01_VakifKayitlariArsivi/003_VakifDeyimTerimler/sozluk.cfm#K).

Kanuni döneminde Üsküdar bölgesindeki 116 vakfin toplamda 1061 kredi verme işleminden 53 tanesinin karz yoluyla yapıldığı bilinmektedir (Özcan, 2003: 375).

2. Mudarabe

Mudarabe, Arapça “darb” kökünden türemiş olup yola çıkmak, ticaret için yolculuk yapmak, işi yüklenmek anlamlarına gelmektedir (İbn Manzur: 2566). Terim olarak mudarabe; bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr ve zarar paylaşımı esasına dayalı ortaklık demektir (Mevsılî, 1975: 2/539; DİA, 2005: 30/359). Mal sahibine “Rabbü’l-mâl”, bu parayı çalıştırana da “mudârib” denilir.

Mudarabe mutlak ve mukayyed olmak üzere iki kısma ayrılır:

a. Mutlak Mudarabe

Zaman, mekan, ticaret çeşidi, satıcı ve müşteri tayini gibi kayıt ve sınırlamalar bulunmaksızın yapılan mudarabe akdidir (Mevsılî, 1975: 463)

b. Mukayyed Mudarabe

Zaman, mekan, ticaret çeşidi, satıcı ve müşteri tayini gibi hususlardan birisi ile sınırlama ve kayıt getirilerek yapılan mudarabe akdidir (Mevsılî, 1975: 463).

Mudarabe; Osmanlı Devleti’nde, ticari işlemlerde çok yaygın olarak uygulanan bir ortaklıktır. Gerçekleşen kâr yatırımcı ve girişimci arasında daha önceden kararlaştırılan

biçimde paylaşılır. Eğer ticari bir başarısızlık sonucu sermayenin bir bölümü ya da tamamı yitirilirse, bu zarar yatırımcıya aittir. Girişimcinin sorumluluğu kendi emek ve zamanı ile sınırlıdır.

Mudarabe, ticari işlemlerde yaygın olarak kullanılmasına rağmen para vakıflarında pek kullanılmamaktadır. Üsküdar’da kurulmuş olan 116 vakfa baktığımızda yapılmış olan 1061 kredi verme işleminde mudarabe usulüne hiç başvurulmamış olması bu duruma bir örnektir (Özcan, 2003: 375).

3. Bidaa

Bidaa, ticaret malı anlamına gelmektedir. Bir başkasına, ücret almadan satması için bırakılan mal demektir (Erdoğan, 2005: 59).

Bidaa’nın Mecelle’deki tarifi ise; “İbda’ bir kimsenin kârı tamamen kendisine ait olmak üzere diğer kimseye sermaye vermesidir ki, sermayeye bidaa, veren kimseye mubdi’ ve alan kimseye müstebdi’ denilir” şeklindedir (Mecelle, md 1059).

Bir başka ifade ile sermaye ve mal anlamına gelen bidaa; parayı işleten kimsenin, hiçbir ücret talep etmeksizin paranın ve kârın tamamını hayır maksadıyla bir yıl çalıştırması ve yılsonunda anapara ve kârın tamamını vakfa vermesini ifade eder.

İslam alimleri tarafından mudarebeden sonra tavsiye edilen ikinci usuldür. Ancak uygulamada kabul görmemiştir (Özcan, 2003: 75).

4. Muamele-i Şer’iyye

Vakıf paraların işletilmesinde uygulamada en çok kabul görmüş yöntem muamele-i şer’iyyedir. Muamele-i şer’iyye (Murabaha), dini esaslara uygun işlem demektir (Aktepe, 2010: 73). Genellikle murabaha kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Sözlükte murabaha, “ribh” kökünden gelir ve artış, gelişme gibi anlamları vardır. Kârı ortak olmak üzere birisine mal vermek manasına da gelir.

Terim olarak “bey-i murabaha” kavramı ise; insanın bir miktar artış karşılığında sahip olduğu malı satması şeklinde açıklanır ve sadece uruz denilen ticaret eşyalarında uygulanır (Semerkandî, 1984: 2/105; Hammâd, 1996: 242).

Ayrıca murabaha; özel finans kurumlarında uygulanan, bir malın peşin para ile satın alınarak üzerine kâr eklenip vadeli olarak satılması esasına dayalı ticaret şekli olarak da tanımlanmıştır (Erdoğan, 2005: 399).

Fıkıhçılar da satın alınan malın alış fiyatının bildirilmesi konusunu emanet olarak gördükleri için murabahayı “buyû’ul-emânet” başlığı altında incelemişlerdir (Hammâd, 1996: 242).

Muamele-i şer’iyyeye İmam Muhammed “iyne” ismini vermektedir. Belh uleması da “İyne usulüne göre yapılan alım-satımlar çarşı pazarda yapılan alım-satımlardan daha hayırlıdır” demişlerdir.

İmam Ebu Yusuf iyne satışının caiz olduğunu ve haramdan kaçınmayı sağladığı için sevabı bulunduğunu ifade etmiştir (Bayındır, 1992: 318).

Ömer Nasuhi Bilmen, İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu adlı eserinin Nükûd-i Mevkûfenin Tenmiyesi” başlıklı bölümünde Muamele-i şer’iyyesiz alınan ribhin (kazancın) haram olduğunu, fakat Muamele-i şer’iyye suretinde alınan fazlalıkta Ebu Yusuf’a göre ribanın kalktığını, ribhin caiz olduğunu ifade etmektedir. Konunun devamında Bilmen, bunun meşru bir çıkış yolu olduğunu ve bununla haramdan kaçınıldığını söylemektedir.

Vakfın malını müteveli, bir kimseye ribhsiz (kârsız) borç olarak veremez ancak faiz alması da haramdır. O halde meşru bir satım yoluyla vakfa gelir sağlanmış ve faiz şeklinde bir muamele yapılmamış olur (Bilmen, 1985: 5/47-48).

Muamele-i şer'iyede borç almak için çeşitli usuller uygulanmakla birlikte Osmanlı döneminde en yaygın olanı şu şekilde gerçekleşmektedir:

A isimli şahıs B isimli şahsa (veya vakfa) gelerek borç talebinde bulunur. B de A'ya bir miktar parayı karz-ı hasen olarak verir. Ancak bu anlaşmaya ilave olarak B, bir malı A'ya verdiği borç ile aynı vadeye sahip olarak yine A'ya satar. A satın aldığı bu malı B'ye ya üçüncü bir şahıs aracılığıyla ya da kendisi hibe eder. Bu sayede ayrı ayrı meşru olan karz, vadeli satış ve hibe akitleri birleştirilmiş olur. Sonuç olarak B, borcu faizle veremeyeceği için bu şekilde bir satış işlemi gerçekleştirerek kâr adı altında borç verdiği A'dan bir fazlalık almış olur.

Kanuni dönemindeki 116 vakfin yapmış olduğu 1061 kredi işleminin 875 adedi yani %82,47'si muamele-i şer'iyeye usulü ile gerçekleşmiştir (Özcan, 2003: 375).

Muamele-i şer'iyenin gerçekleşmesi için para vakfı ile borçlu arasında bazı şartların yerine getirilmesi gerekir.

- 1- Vakfin ve borçlunun sözleşmeyi hakim huzurunda gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde taraflar hiçbir hak iddia edemezler (Özcan, 2003: 61).
- 2- Tarafların devlet tarafından belirlenmiş olan faiz hadlerine uyma mecburiyetleri vardır (Akgündüz, 1996: 227).
- 3- Para vakfı, verdiği borçtan fazlalık talep ettiğini karşı tarafa anlaşma esnasında söylemek mecburiyetindedir. Borç günü geldiği halde borçlu hala daha borcunu ödemediyse, geçen fazla günler için vakıf fazlalık talep edemez (Akgündüz, 1996: 228).
- 4- Vadesi henüz dolmadığı halde borçlu borcunu ödeyecek olursa, sadece borcun ödeneceği güne kadar işleyen kâr vakfa verilir. Vakıf, vadenin sonunda alacağı fazlalığı erken ödemede talep edemez (Özcan, 2003: 63).
- 5- Alınan borç “vakfin alacakları emsali ile ifa olunur” kaidesi gereği cinsiyle ödenmek mecburiyetindedir. Yani akçe alınmış ise akçe olarak, altın alınmış ise altın olarak geri ödeme yapılmalıdır (Kurt, 1996: 48)

- 6- Vakıf paraların zayı olmasını engellemek için teminat istenmelidir. Bu teminat ya kuvvetli bir rehin (rehn-i kavî) ya da borçlunun borcunu ödeyemediği durumlarda borcu ödeyecek kadar zengin bir kefil (kefil-i melî) olmalıdır. Vakfiyelerin bir kısmında her bin akçeye bir kefil istenmesi şart koşulmuştur (Kurt, 1996: 48).

5. Bey’i İstiğlâl

Para vakıflarının mevcut sermayelerini işletmek için başvurdukları bir diğer yöntem ise bey’i istiğlâl işlemidir.

İstiğlâl sözlükte, bir akarı kiraya vererek gelir getirmesini sağlamak, borçlunun bir akitle bir akarın menfaat veya îrâdını, borcunu ödeyinceye kadar alacaklısına terk ve tahsis etmesi anlamlarına gelmektedir (Erdoğan, 2005: 263).

Bir kimse sahip olduğu akarı para vakfına satar ve daha sonra aynı malı vakıftan borç aldığı paranın genelde %10’u ile kiralar (Yavuz, 2007: 89).

Vakıf paraların işletilmesinde en çok tercih edilen bu şekil, borç almak isteyen birisinin sahip olduğu bir malı vakfa rehin olarak bırakarak borç para sağlaması ve verilen süre sonunda borcunu ödeyip rehin bıraktığı malını geri almasıdır. Böylelikle ihtiyaç sahibi rehin bırakarak borç alabilmekte, para vakfı da kendisine rehin bırakılan maldan istifade edebilmektedir (Özcan, 2003: 71). Verilen rehinden vakfın fayda sağlayabilmesi için bırakılan malın işe yarayacak veya gelir getirecek bir mal olması gerekmektedir (Yavuz, 2007: 88).

Üsküdar’daki 116 vakfın 1061 işleminden 133’ü yani %12,54’ü bey usulüyle gerçekleştirilmiştir (Özcan, 2003: 375).

6. Müşareket

Sözlükte; ortaklık, ortaklaşa yapmak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise; sermaye ve emek sahiplerinin bir işi gerçekleştirmek üzere emek ve sermayelerini

birleştirerek girdikleri ortaklık şekli anlamına gelmektedir. Bu tür ortaklıkta sermaye sahibi işin gerçekleştirilmesi aşamasında alınan kararlarda söz sahibi olur. Emek sahibi de ortaklığa emeğinin yanı sıra belirli bir miktar sermaye ile katılır. Böylece taraflar, değişik oranlarda da olsa hem emek hem de sermayelerini birleştirmiş olurlar.

İşletmenin başındaki kişi, yönetime olan katkısının karşılığı olarak belirli bir miktar pay aldıktan sonra kalan kâr, ortaya konan sermayeye göre önceden belirlenen oranlar çerçevesinde paylaşılır. Eğer zarar söz konusu ise; o da yine konan sermayeye bağlı olarak önceden belirlenen orana göre üstlenilir (Erdoğan, 2005: 433).

7. Akara Tebdil Ve İcar

Yukarıda saydığımız yöntemlerin yanı sıra para vakıfları, sahip oldukları sermaye ile vakfedenin şartı gereğince vakıf adına gayr-i menkul alıp, yine vakıf adına kiraya vererek gelir elde etme yoluna gitmişlerdir. Elde edilen kira gelirleri vakfın kuruluş gayesi için sarfedilmiştir (Kurt, 1996: 170). Bu yöntemin en son çare olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum daha çok paranın tükenmemesi için alınacak bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak, vakfedilen paraların kullanımında zaman zaman İslami olmayan yöntemlerin de kullanıldığı, bunun mütevellinin bilgisizliğinden kaynaklanabileceği gibi vakıfnamelerde yer alan bazı terimlerin yanlış anlaşılması sonucu da olabileceği ifade edilmektedir (Döndüren, 1990: c.53/17).

İKİNCİ BÖLÜM

PARA VAKIFLARININ FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI

I.FİNANSMAN KAYNAKLARI

A. İslam Tarihindeki Finansman Kaynakları

1. Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen, İslam'da tavsiye edilen yardımlaşma şekillerinin başında gelmektedir. İslam'da karz yoluyla küçük ve kısa vadeli finansman elde etmek mümkün olabilmektedir. Karz; genellikle ticari olmayan ihtiyaçlar için kullanılmakla birlikte ekonomik sıkıntılara da çözüm getirmektedir. Tüccarlar, özellikle günlük çek ve senetlerin ödenmesinde kısa süreli kredilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu gibi kısa vadeli ihtiyaçlar, aile ve yakın esnaftan alınan karşılıksız borçlarla çözülebilmekte, bu yolla da kişilerin birbirlerine olan duyguları güçlenmekte ve sevap kazanmaktadırlar (Döndüren, 1992: 187).

Osmanlı Devleti dönemindeki esnafların kurmuş olduğu “Esnaf Sandığı” ya da “Esnaf kesesi” denilen yardım sandıkları da toplumdaki bireylerin birbirlerini desteklemeleri açısından güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu sandığın sermayesi esnafın bağışları ile çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselenler için ustaları tarafından verilen paralardan ve haftada veya ayda bir esnaftan mali gücüne göre toplanan paylardan birikirdi. Esnaf sandığında biriken bu paralar, %1 faizle ihtiyacı olana veya sanat ve ticaretini genişletmek isteyen esnafa borç verilirdi. Faizlerden biriken paralar ise hayır işlerine sarf edilirdi. Ayrıca esnaftan hali vakti müsait olmayanlara, bir felakete uğrayanlara, hasta olanlara, esnaftan ölenlerin yoksullarına, teçhiz ve kefenleme bedeli verilerek yardım edilirdi (Çağatay, 1989: 135).

Günümüzde faizsiz borcun daha sistematik hale getirilmesi için Osmanlı dönemindeki gibi bir faiz oranı belirlenmeden yardımlaşma sandıkları da kurulabilir. Böylece düzenli olarak prim ödeyen kimseler ihtiyaçları olduğunda bu sandıklardan aldıkları paralarla

ihtiyaçlarını giderebilir ve daha sonra faizsiz olarak geri iade edebilirler. Bu sayede insanlar hem kendilerini finanse etmiş hem de faizden uzak kalmış olurlar.

2. Âriyet

Âriyet (ödünç verme) sözlükte, bir bedel karşılığı olmaksızın geri ödenmek üzere ödünç verilen maldır (Mecelle, md. 765; Erdoğan, 2005: 31). Âriyet olarak verilen malın tüketilen değil, kullanılan bir mal olması gerekmektedir. Tüketilerek faydalanılan mallar âriyet akdinin değil, karz akdinin konusudur. Bu tür malların aynının değil, mislinin iadesi mümkün olmaktadır. Hâlbuki âriyette kural olarak malım misli değil, aynı iade edilmektedir (Mevsılî, 1975: 551-553; DİA, 1991: 3/379). Hadislerde de âriyetin sahibine iade edileceği, sadece menfaatin bağışlandığı, malın aslının ise sahibine ait olduğu ifade edilmiştir (Ebu Davud, Buyû: 90; Canan, 1993: 17/286). Hz. Peygamber'in Safvân b. Ümeyye'den birkaç zırh ödünç almış olması da âriyetin caiz olduğuna delil teşkil etmektedir (Ebu Davud, Buyû: 90; Canan, 1991: 12/71).

Âriyet olarak alınan malın kullanım şekli mutlak ve mukayyet olmasına göre değişmektedir. Mutlak âriyette, âriyet alan kimse örf ve âdetin çizdiği sınırlar içerisinde aldığı malı dilediği yer, zaman ve şekilde kullanabilir ve dilerse başkasına da kullandırabilir (Mecelle, md. 816, 819). Mukayyet âriyette ise, zaman ve mekân sınırlaması olduğu için âriyet alan kimse bu sınırların dışına çıkmamalıdır. şayet aykırı bir kullanımda bulunursa bunu tazmin etmekle yükümlü olmaktadır.

Mal sahibi istediği zaman âriyet vermekten vazgeçip malını geri isteyebilmektedir ancak ekili bir arazisini hasat zamanından önce geri almasına müsaade edilmez (Mecelle, md. 832).

Âriyetle insanlar ihtiyaç duydukları malları satın almak yerine bazen ödünç alabilmektedirler. Bunun için kendilerine bu malları ödünç verebilecek kimselere başvurmakta ve ihtiyaçlarını giderdikten sonra malı sahibine iade etmektedirler. Bunun en yaygın ve en güzel örneği olarak ev hanımlarının bazı mutfak eşyalarını

komşularından ödünç alıp kullandıktan sonra geri vermelerini ve bunun için herhangi bir bedel ödememelerini gösterebiliriz.

Kanaatimizce günümüzde âriyet yönteminin finansman kaynağı olarak kullanılabileceği pek çok alan mevcuttur. Örneğin; şehirde yaşayan insanların bir bölümünün köylerde boş kalmış arazileri bulunmaktadır. Bu arazileri tarıma yatırım yapmak isteyen ancak sermayesi veya arazisi bulunmayan müteşebbislere vererek bu toprakların ekonomiye kazandırılması sağlanabilir. Aynı şekilde sektördeki bir alanda çalışırken farklı bir alana yönelmeyi tercih eden firmaların ellerinde kalan makineleri başka firmalarla paylaşmaya yönelmeleri de diğer firmanın maliyetlerini azaltmasına katkı sağlayacak bir âriyet işlemi olacaktır.

3. Şirket

Finansman ihtiyacını giderme yollarından birisi de ortaklık kurmaktır. Şirket (ortaklık), iki veya daha fazla kişinin hak kazanma ve yetkide birleşmesi olarak ifade edilmektedir.

İslam hukukçuları ortaklığı şirket-i mülk ve şirket-i akd olarak ikiye ayırmaktadırlar.

a.Şirket-i Mülk:

Mülk edinme maksadıyla bir şeyin iki veya daha fazla kişi arasında ortak olmasıdır (Mecelle, md. 1060). Bu şirket türü de kendi içerisinde şirket-i deyn (alacakta ortaklık), şirket-i ayn (malda ortaklık) gibi bölümlere ayrılmaktadır.

(1)Şirket-i Deyn:

Alacakta ortaklıktır. İki kişinin başka birinin zimmetinde olan para veya mal alacaklarında ortak olma durumudur. Alacaklılardan her biri ne elde ederse diğer alacaklının da bu ele geçirilen meblağa ortak olma hakkı vardır. Borçlu, alacaklılardan birinin payını ödeyip diğerini erteleyemez. Her ödenen alacaklı ortaklar arasında bölüştürülür.

(2)Şirket-i Ayn: Belli ve mevcut olan bir malda ortaklıktır. Her iki ortağın da aynı mallar üzerindeki hakları saklı ve sabittir. Bu şirket türleri, konumuzla ilgili olmadığı için burada tanımlarını vermekle yetineceğiz.

b. Şirket-i Akd:

Sermaye ve kârda ortak olan iki kişi arasındaki sözleşme olarak tanımlanmaktadır. Bu ortaklık türü de mal, yetki ve borç bakımından gruplara ayrılırlar. En bilinenleri şirket-i ebdân (iş gücü şirketi), şirket-i vucûh (kredi şirketi), şirket-i mufâvada ve şirket-i inân olmaktadır (Hammad, 1996: 314-315).

(1)Şirket-i Ebdân:

İş gücüne veya düşünce çabasına dayanan bir şirket çeşididir. İki veya daha çok kişinin belli bir işi yapma hususunda anlaştıkları esas üzerine kazançta kâr payına ortak olmalarıdır. Örneğin, iki yazarın bir eseri hazırlayıp onu neşretmekte, iki doktorun bir poliklinik açmakta, iki terzinin dikmek için elbiselik kumaş getiren müşteriyi kabul etmekte ortak olmaları bu şirket türü içerisinde değerlendirilmektedir.

(2)Şirket-i Vucûh:

Bu şirket çeşidi halk veya tüccarlar nezdindeki itibarlarına dayanarak bir şeyi satın alma hususunda iki kişinin anlaşması şeklinde tanımlanmaktadır (Mecelle md.1332). Ortaklar, “borçlanmak suretiyle satın alıp, peşin para ile satış yapmak ve elde edilen kârı bölüşmek üzere ortak olduk” demekle şirketi kurmuş olmaktadırlar (Geniş bilgi için Şekerci, 1981: 117-242).

Bahsettiğimiz bu şirket çeşitlerinden ticari anlamda en çok önem kazanan şirketler mufâvada ve inân şirketleridir.

(3)Mufâvada Şirketi:

Ortaklar arasında tasarruf ve kârda tam bir eşitliğin olmasıyla kurulan şirket çeşididir. Her ortak birbirinin vekili ve kefilidir. Başlangıç sermayesi her ortağı bağlamaktadır. Hem kârda hem de sermayede eşitliğin istenmiş olması nedeniyle bu şirket türü uygulamada fazlaca yer bulamamıştır.

Tanımlamaya çalıştığımız bu şirket türünün caiz olup olmadığı hususunda İslam hukukçuları arasında ittifak bulunmamaktadır. Hanefiler tarafından bu şirket türü caiz görülmüştür (Serahsi, 1983: 11/151). İmam Malik mufâvada hakkında fikir beyan etmezken, İmam Şafii fâsit bir akit olarak kabul etmiştir.

(4)İnân Şirketi:

Ortaya konulacak sermayede ve paylaşılabilecek olan kârda eşitliğin şart olmadığı bir şirket çeşididir (Mevsili, 1975:3/15). İnân şirketi belli bir süre için kurulabileceği gibi süresiz olarak da kurulabilir. Şirket faaliyetini sadece belli bir alanda yapmak mecburiyetinde değildir. Meşru olan her alanda ticari faaliyet gösterebilir (Mecelle, md. 1366). Sermayesinin yanı sıra emeğini de şirkete katan ortak bu emeğine karşılık olarak ayrı bir kazanç sağlayabilir. Zarar ise, ortakların sermaye paylarıyla doğru orantılı olarak paylaştırılır.

4. Vadeli Satış

Peşin işlem yapabilmek için elde yeterli nakit bulunmadığı durumlarda yapılan işlemleri finanse edebilmek için başvurulacak yollardan birisi de taksitli alım satımdır. Genel olarak iki şekilde gerçekleşmektedir.

Birincisi taksitli bedel karşılığında mal satışlarıdır. Bu konuda “Ey iman edenler! Belli bir vadeye kadar borçlandığınızda bunu yazıya dökün!” (Bakara 2/282) ayeti delil olarak gösterilmektedir. Bu ayetin selem akitlerindeki problemler üzerine inmiş olmasının vadeli satışın mübah olacağına delalet edeceği ifade edilmektedir.

İkincisi bir malın vadeli alınıp, satıcısından başka birine peşin olarak satılmasıdır. Bu satım teverruk olarak da isimlendirilmektedir. Teverruk sadece Hanbelîler tarafından, bir kimsenin vadeli mal satın alarak daha az bir fiyatla peşin olarak bir başkasına satarak nakit para elde etmesini ifade etmek için kullanılmıştır.

Teverruk, âlimlerin çoğuna göre mübah kabul edilmekle birlikte, Ömer b. Abdülaziz ve İmam Muhammed tarafından mekruh görülmüştür (Hammad, 1996: 354).

Vadeli satışta mal tekrar satıcısına satılırsa buna iyne satışı denilmektedir. İyne satışında genellikle araya üçüncü bir şahıs girmektedir. Satış işlemine üçüncü şahsın girmesinin göstermelik olduğu, tarafların asıl maksadının alım-satım yapmak olmadığı, faizli borçlanmayı meşru bir şekilde gerçekleştirmek olduğu görülmektedir. İmam Muhammed iyne satışının çok kötü olduğunu ve bunu faiz yiyicilerin icat ettiğini söylerken, Ebu Yusuf iyne satışının caiz olduğunu ve bunu yapanların sevap bile kazanacağını ifade etmektedir (İbn. Âbidîn: 5/273).

Hanefilere göre bir kimsenin sattığı ve teslim ettiği bir malı henüz parası kendisine ödenmeden sattığı fiyattan daha düşük bir fiyatla geri satın alması caiz görülmemiştir. Ancak müşteri satın aldığı malın bedelini ödedikten sonra satıcının aynı malı daha yüksek fiyata geri satın almasında sakınca görülmemiştir.

Malikiler iyneyi haram olan ribaya (faize) götürecek bir araç olarak kullanılma tehlikesinden dolayı caiz görmezken, Hanbelîler tarafların zaten asıl niyetlerinin faizli işlem olduğunu ve iyne satışının hile olduğunu ifade etmişlerdir. Şafii tarafların niyetlerini dikkate almayarak akdin şekil itibariyle düzgünlüğünü yeterli görmüştür. Ancak yapılan işlem faizi gizleme amacıyla yaygınlaştırılarak faize ulaşma kastı açığa vurulursa Şafii açısından da meşruluğunu yitirmiş olur (DİA: 2000, 22/284).

5. İstisna' Satışı

İstisna' satışı, peşin veya vadeli bir bedel karşılığında sipariş edilen bir malın üretilerek veya temin edilerek teslim edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Aktepe, 2010: 70). İstisna' akdinde müşteri sipariş verdiği malı gördüğünde beğenmezse almama hakkına sahiptir. Aynı şekilde satıcı da ürettiği malı henüz siparişi veren kimseye göstermemişse bir başkasına satma hakkına sahip olmaktadır. Ancak ürünü gösterdikten sonra müşteri onu beğenmişse bir başkasına satamaz. İslam hukukçuları istisna' akdinin toplumda siparişe yaptırılmasının yaygın olduğu mallar üzerinden yapılmasının caiz olacağını ifade etmişlerdir. Ebu Hanife vadeli bir istisna' satışını selem akdine benzetse de kabul gören görüş vadeli de olsa sipariş usulü ile yapılan böyle bir satımın istisna' akdi olacağı yönündedir (Mevsili,1975: 2/429-431).

İstisna' satışında malı temin edecek olan kişi bu malın temini için hem finansman sağlamış olmakta hem de karşı tarafın ihtiyacını karşılamaktadır. Günümüzde bunun en yaygın örneğini kanaatimizce inşaat sektöründe görmek mümkündür. Her gün reklamlarını görsel ve yazılı medyadan takip ettiğimiz çeşitli firmalar ürünlerinin satışlarını taslaklar ve maketler üzerinden yapmakta, böylelikle satışını yapacağı ürünleri finanse edebilmektedir.

6. Selem Akdi

Selem, vadeli olan bir şeyi peşin bir bedel karşılığında satmaktır (İbnü'l Hümam: 5/323). Selem'de para önceden verilmiş olmakta, onun karşılığı olan ürün ise belli bir vadenin sonunda teslim edilmektedir. Selemen gerçekleşmesi için belirli şartlar bulunmaktadır. Selemde satışa konu olacak malın türünün, miktarının, vade süresinin ve ücretinin belirlenmiş olması ve eğer taşınıp getirilmesi masraflı olaksa teslim yerinin tayin edilmiş olması gerekmektedir. Ayrıca selem akdine konu olacak ürünlerin ölçülebilen, tartılabilen, uzunluğu belirli veya tanelerinin büyüklüğü birbirine yakın olan yumurta, ceviz gibi ürünlerden olması gerekmektedir. Bütün bu şartların yanında Hz. Peygamber belirli ağaçların ürünlerini, ürünün afet tehlikesini atlattığına dair belirtiler gerçekleşmeden satışını yasaklamıştır (Buhârî, Selem 3,4). Yani üreticinin yıl içindeki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ürünü kışın ya da bahar aylarında etkileyebilecek zorlu mevsim şartlarından kurtulmadan, arazisinden beklediği ürünlerin bir kısmının veya tamamının satışını gerçekleştirmesi yasaklanmıştır.

Hayvanlarda selem akdinin yapılıp yapılamayacağı hakkında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Hanefîler hayvanlarda selem akdini caiz kabul etmezken (Meydâni: 1/209-210); Maliki, Şafii ve Hanbelîler hayvanın türü, yaşı, cinsiyeti, rengi ve boyu tespit edilirse selem akdinin yapılabileceğini kabul etmişlerdir (İbn Rüşd: 2/200; Şirbinî: 2/110; İbn Kudame: 4/282).

Selem, ıstisna' akdine benzemekle birlikte aralarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Seleme konu olan mal, kişinin zimmetinde olan borç kabul edilirken

istisna'ya konu olan mal kişinin kendisine ait kabul edilir. Selemde vadenin belirlenmiş olması şart iken istisna'da şart koşulmayabilir. Selem akdi tarafları bağlayıcı bir işlem kabul edilirken istisna' akdinde taraflardan her birinin akdi feshetme hakkı bulunmaktadır. Selemde paranın, akit gerçekleştiğinde hemen teslim edilmesi şart koşulurken istisna' akdinde böyle bir şart koşulmamaktadır (Zuhaylî: 1991, 5/468-469).

7. Vefa Satışı

Bu finansman yönteminde satılan malın bedeli bir müddet sonra alıcıya teslim edildiği takdirde malın iadesi söz konusu olmaktadır. Paraya ihtiyacı olan kişi evini, tarlasını veya başka bir malını peşin para karşılığında satar. Ancak anlaşma esnasında veya öncesinde alıcıya parayı geri ödediği takdirde malını geri alacağını ifade eder. Böylelikle para gelinceye kadar müşteri maldan faydalanır. Eğer parayı geri getiremezse o mal müşterinin olur (Bayındır, 2007: 70).

Vefa Satışı, hicri beşinci asırda Buhara ve Belh'te yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak bu satış şekli bir satış içinde iki satış olduğu gerekçesiyle caiz görülmemiştir. Çünkü bu satışta amaç borç para alabilmektir. Müşteri olan kişi malı geçici bir süreliğine satın alarak ondan faydalanmakta, geri geleceğini bildiği para karşılığında kullanım hakkı elde ederek bir fazlalık almış olmaktadır (Bayındır, 2007: 70). İslam hukukçularının bir kısmı ise vefa satışını sahih bir alış veriş kabul etmiş, iade şartını geçersiz kabul etmişlerdir. Ancak bu durumda ev sahibi, evini tekrar geri almayı planladığı için değerinden ucuza satmakta, böylece zarara uğramış olmaktadır (Zerka-Neccar; çev: Karaman, 1992: 224). Sonuç olarak bakıldığında, caiz görülse de görülme de taraflardan biri mağdur olmaktadır.

8. İcâre

İcâre sözlükte, bir şeyi kiraya vermek, cins ve miktar bakımından belli olan bir menfaati belli bir bedel karşılığında satmak anlamlarına gelmektedir (Mevsîlî, 1975: 2/25).

İslam hukukçuları sözleşme çeşidi bakımından icâreyi eşyanın kiralanması ve emeğin kiralanması olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Evin, arabanın, toprağın, elbisenin

kiralanması icâre akdi içerisinde değerlendirildiği gibi; sanatçının, işçinin, hizmetçinin emeğinin satılması da icâre akdi içerisinde yer alır.

Yapılacak her iş için işçi kiralamak caiz görülmemiştir. İbadet yapmak amacıyla veya günah olan bir davranışı yerine getirmesi için bir kimseyi kiralamak caiz görülmemiş, böyle bir işi yapan kimsenin alacağı ücretin helal olmayacağı ifade edilmiştir (Mevsilî, 1975: 2/60). Bu Hanefî ve Hanbelîlerin görüşüdür. Şafiiler ise, hac, umre, tavaf, kurban ibadetleri için bir kimseyi kiralamanın caiz olacağını söylemişlerdir. Ayrıca farz-ı kifaye olan cenaze işlemleri ve Kur'an'ı başkalarına öğretmek gibi ibadetler için alınan ücretin helal olacağını ifade etmişlerdir (Nevevî, 2005: 310).

Günümüzde ücretle Kur'an okumak toplumda çok yaygın bir hale gelmiştir. Ancak Kur'an okumak bir ibadet olduğu için bunun karşılığında ücret almak caiz görülmemiştir. Ayrıca duruma icâre akdi açısından bakıldığında, akde konu olan menfaatin meşru ve kiralayana devrinin mümkün olması gerekmektedir. Halbuki, okunan Kur'an hatmi sonucunda başkasına devredilecek bir sevabın oluşup oluşmayacağı net değildir (Dalgın, 2010: 236). Tedavi amacıyla Kur'an okunması ise farklı bir şekilde ele alınmış olup, bu durum bir tedavi şekli olarak kabul edilmiş ve alınan ücretin tedavi karşılığı alındığı ifade edilmiştir (Buhârî: İcâre, 16).

Her konunun icâre akdi içerisine dâhil olamayacağını ifade ettikten sonra bu akdin ticarete nasıl bir finansman sağlama yöntemi olduğunu açıklayabiliriz. Sermaye sahibi, mal ve hizmet üretiminde kullanılacak makine ve teçhizatı istek üzerine önce satın alır, sonra bunu satın alacak finansmana sahip olmayan üreticiye “kira akdi” ile devreder. Örneğin, işini genişletmek isteyen ancak, o anda toplu sermayesi bulunmayan bir dokumacının 50 tane dokuma tezgâhına ihtiyacı olsa ve sermaye sahibi kimse tarafından kendisine bir miktar ücret ile bu tezgâhlar kiralansa, böylelikle üreticiye kredi imkânı sağlanmış olur. Bu yöntemle sermaye sahibi satın aldığı malı kiraya vererek masrafını çıkarırken, üretici de kiralama yoluyla istediği makinelere sahip olarak işini büyütebilmektedir. Böylece her iki taraf da kârlı çıkmaktadır (Döndüren, 1992: 210).

9. Muamele-i Şer'iyye

Muamele-i şer'iyye, dini esaslara uygun hale getirilmiş işlem demektir. Bu işlemde maksat, finansman açığı bulunan kimseye bu finansmanı sağlayacak olan kişinin doğrudan faiz almak yerine bazı meşru kabul edilen yöntemleri kullanarak dolaylı olarak kâr elde etmesini sağlamaktır (Aktepe, 2010: 73). Bu yöntemle ilgili ayrıntılı örneklere para vakıflarının finansman yöntemlerinde yer verildiği için ayrıca değinilmeyecektir.

10. Para Vakıfları

Para vakıfları, paraların vakfedilmesiyle oluşturulan bir vakıf türüdür. Osmanlı Devleti döneminde varlığını sürdürmüş, küçük ve orta ölçekte finansmana ihtiyacı olanların kredi temin edebildikleri kuruluşlar olmuşlardır. Genellikle muamele-i şer'iyye yoluyla işletilmişlerdir. Ancak İmam Züfer'in savunduğu gibi mudarabe yoluyla işletilmiş olsalardı, bugünkü faizsiz finans kurumlarının ilk uygulamasını teşkil etmiş olacıkları ifade edilmektedir (Bayındır, 1992: 328). Bu vakıfların faizle ilişkisi daha sonra ele alınacağı için burada yer vermeye gerek görmüyoruz.

B. Modern Dönemdeki Finansman Kaynakları

1.Risk Sermayesi

Risk sermayesi, iş kuracaklara faizsiz kredi, sermayesi olmayan girişimcilere sermaye sağlayan yeni bir sistem olarak ifade edilmektedir. Ancak, Türk ekonomisi incelendiğinde, risk sermayesinin eskiden beri kullanılan bir finansman yöntemi olduğu görülecektir.

Risk sermayesine örnek olarak, köylerdeki ortakçılık (yarıcılık) gösterilebilir. Ortakçılıkta tarla sahibi finansör, tarlayı işleyecek olan ise işi iyi bilen girişimci olmaktadır. Hasat sonunda, elde edilen gelirden masraflar düşüldükten sonra geriye kalan kazanç, yapılan anlaşmaya göre taraflar arasında paylaşılır (Ceylan, 2010: 158).

Risk sermayesi, genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerle (KOBİ) ilgili bir finansman yöntemidir. Risk sermayedarı, küçük olan bu işletmelerin gerekli yatırımları

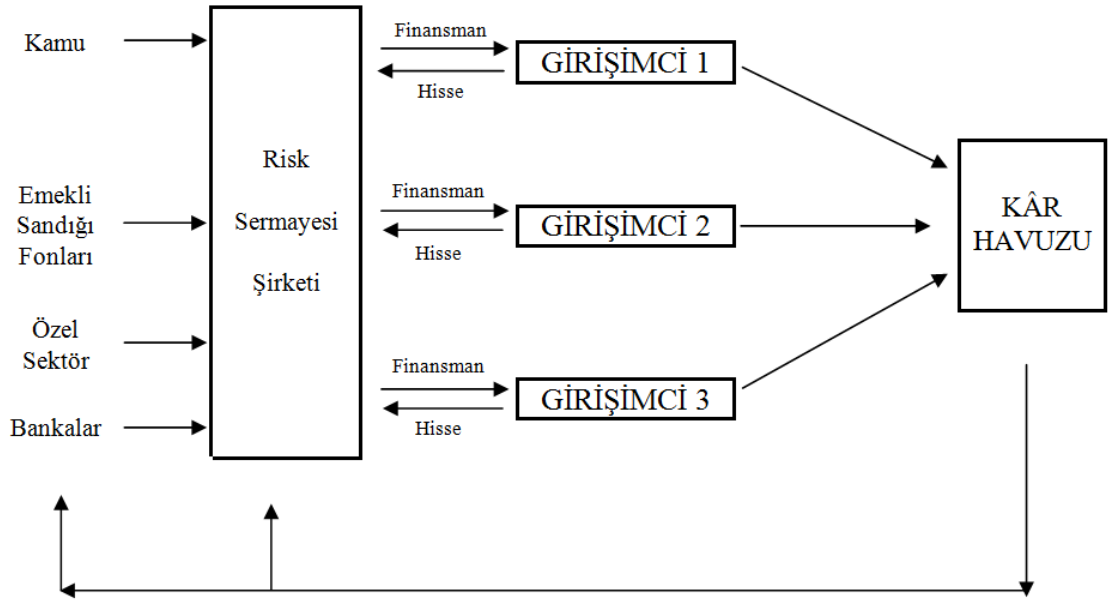
yapmasını mümkün kılarken, bunun karşılığında bir azınlık hissesi veya değiştirilemez bir hak elde etmektedir (Ceylan, 2010: 159).

Risk sermayesinin temel ölçütü, teknolojik yeniliktir. Bu nedenle risk sermayesi uzun vadeli bir yatırımdır. Çünkü teknolojik buluş ile ürünün pazara sunulduğu zaman arasındaki teknolojik gelişme süresi ortalama 7-10 yıl olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla risk sermayesi yüksek getiriye amaçlayan bir yatırım aracıdır. Yüksek kazanç ise teknolojik yenilik sonucu verimlilik artışından elde edilecek kazanç olmaktadır.

Risk sermayesi bir tür ortaklık gibi kabul edilebilir. Ortaklardan biri bilimdeki gelişmeleri izleyen ve bu gelişmelerden para kazanılacak malları ve hizmetleri üretebileceğine inanan girişimcidir. Diğer ise girişimcinin fikirlerini ciddiye alıp, onu sermaye ile destekleyen risk sermayedarı olmaktadır (Ceylan, 2010: 160-161).

Risk sermayesi yatırımında bulunan şirketlerin yaptığı iş, bir şirketin doğumunu finanse etmek, bu arada o şirketin hisse senetlerini çok ucuza almak, sonra da şirketin gelişip büyümesini sağlayarak planlı bir şekilde ucuza alınan hisse senetlerinin değerini yükseltip bunları borsada yüksek fiyatla satmaktır.

Risk sermayesi şirketlerinin işleyişini ve finansal yapısını bir şekil üzerinde göstermek konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

Tablo-2: Risk Sermayesi Şirketlerinin Finansman Kaynakları (Ceylan, 2010: 164).

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi risk sermayesi şirketleri birden fazla kaynak tarafından finanse edilebilmektedir. Kısaca risk sermayesi şirketleri kaynaklardan topladığı sermayeyi girişimcilere aktarmaktadır. Risk sermayesi arz kaynaklarını birkaç başlık altında ele almak mümkündür.

a.Özel Risk Sermayesi Şirketleri

Özel risk sermaye şirketleri, sermaye şirketleri şeklinde kurulur. Böylece şirket ortaklarının riskleri koydukları sermaye ile sınırlı kalır. Özel risk sermayesi şirketleri bir süre öncesine kadar sadece kurucuları tarafından sağlanan fonlarla yatırım yapmalarına rağmen, günümüzde ellerindeki nakit fazlalarını değerlendirmek isteyen ülke ve şirketlerin de fon sağladıkları kurumlar haline gelmişlerdir.

Özel risk sermayesi şirketlerinin yatırımlara finansman sağlarken göz önüne aldıkları bazı kıstasları bulunmaktadır.

- Yatırımlardaki kazanç olasılığının kaybetme olasılığından yüksek olması gerekmektedir.
- Yapacakları yatırım için bir alt sınır belirlemektedirler.
- Genellikle riski dağıtmak için ortak girişimleri tercih etmektedirler.

- Birçoğu başlangıç aşamasındaki yatırımlara gerekli olan danışmanlık ve benzeri yan hizmetleri de vermektedirler (Ceylan, 2010: 170).

b.Ticari Bankalar

Ticari bankaların temel faaliyet konusu, mevduat adıyla toplanan ödünçleri kişilere ve şirketlere kredi olarak vermektir (Uslu, 2005: 96). Bankalar şirketlere kredi verebilirler ancak, çoğu ülkede bankaların hisse senetleri satın alarak iştirake bulunmaları sınırlandırılmıştır. Bankalar tarafından risk sermayesi şirketlerinin desteklenmesi için sermaye piyasasının gelişmiş olmasının yanında enflasyonun neden olduğu belirsizliklerin de ortadan kaldırılmış olması gerekmektedir (Ceylan, 2010: 170).

Kişilere ve kurumlara kredi vererek finansman sağlayan ticari bankalar, genellikle vadeli ve vadesiz hesaplarla mevduat toplarlar.

(1)Vadesiz Hesap

Vadesiz hesap sözlükte, süresi belirlenmemiş olup istenildiği zaman çekilebilen banka hesabı demektir (Ayverdi, 2006: 3/3285). Vadeye bağlanmamasının yanında faiz taahhüdü de içermeyen hesaplardır. Bankalar bu mevduatı dilediği gibi kullanır ve elde ettiği kârı kendi hesabına kaydeder. Ancak bazı bankalar müşteri memnuniyeti sağlayarak müşterilerini elinde tutabilmek için bu tür hesap açtıran kimselerin hesabına fazladan bir para yatırabilmektedir. Bu durum, bankaya borç vermiş kabul edilen vadesiz hesap sahiplerin hesap açtırırken talep etmedikleri bir para olup, tamamen bankanın arzusuna dayanmaktadır. İslam hukukuna göre ise, bu tür bir hesaba yatırılan paralar, bankalara verilen faizsiz borç hükmünde olmaktadır (Aktepe, 2010: 78). Geri ödemelerde bankanın kendi arzusu ile yaptığı fazla ödemeler de borcun daha güzeliyle ödenmesi kaidesi içerisinde değerlendirilmektedir.

(2)Vadeli Hesap

Vadeli hesap sözlükte, belli bir süre sonunda çekilebilen banka hesabı olarak ifade edilmektedir (Ayverdi, 2006: 3/3285). Vadeye bağlı ve vade sonunda bankanın faiz ödemeyi taahhüt ettiği hesaplardır. Vadeli hesaba para yatıran bir mûdi vade sonuna

kadar parasını çekmediği takdirde kendisine hesaba yatırdığı paraya ilave olarak başlangıçta vaat edilen faiz de verilmektedir. İslam hukukuna göre bu durumda vadeli hesaba para yatıran kişi bankaya faizle borç vermiş olmaktadır.

(3)Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu

Tahvil, Arapça “havl” kökünden bir durumdan başka bir duruma geçmek anlamına gelirken, Türkçede devlet veya özel bir kuruluş tarafından borç para bulmak için çıkarılan, faiz getiren senet anlamına gelmektedir (Ayverdi, 2006: 3/3002). Bu senetler faiz oranları önceden belirlenmiş uzun vadeli borçlanma araçlarıdır. Bankalar, devletin ihraç ettiği tahvilleri alarak karşılığında devlete faizli borç vermektedirler. Anonim bir kuruluşun tahvillerini alanlar, kuruluşun tasfiyesi halinde bu kurumu satın alma konusunda hissedarlardan öncelikli konumdadırlar.

Hazine bonosu, hazine ihtiyacı için Maliye Bakanlığı tarafından çıkarılan faizli borç senedi olup, tahvile göre daha kısa vadeli borçlanmalar için kullanılmaktadır (Ayverdi, 2006: 2/1232). İhale usulü ile satışa çıkarılan bonolar ile devlet kendisini finanse etmiş olmaktadır.

(4)Faizli Krediler

Bankalardan finansman sağlama yollarından bir diğeri de faizli kredilerdir. Günümüzde kişilerin harcamaları için paraya ihtiyaç duyduklarında başvurdukları en yaygın yöntemlerden birisidir. Bankalar, çektikleri kredileri geri ödeyebileceği düşünülen herkesin bu kredilerden faydalanmasına müsaade etmektedir. Böylece kişiler faizle bankalardan borç almış olmaktadır.

c.Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları bir tür aracı kurumlar olarak işlev görmektedirler. Özel şirketlerin veya devlet birimlerinin ihtiyaçları için ihraç ettikleri borçlanma senetlerini ve sermaye katılım belgelerini piyasaya arz etmektedirler (Uslu, 2005: 96). Diğer bir ifadeyle yatırım bankaları, piyasada fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlardan, fon ihtiyacı olan kurumlara doğru yapılacak transferlerde aracılık yapan, işletmelerin orta ve uzun vadeli

fon ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olan mali kurumlar olmaktadırlar (Güney, 2010: 17).

Yatırım bankalarının ekonomi içerisinde çeşitli fonksiyonları bulunmaktadır. Bunları maddeler halinde ifade etmek mümkündür.

- Yatırım bankaları şirketlerin çıkarmış olduğu menkul kıymetlerin satışına komisyon karşılığında aracılık ederler. Bu durumda banka şirketin menkul kıymetlerinden satılanları satar, satılamamış olanları da işletmeye iade eder. Bu tür satışa aracılık genellikle hisse senetleri için söz konusu olmaktadır.
- Yatırım bankaları, şirketlerce çıkarılmış olan ve yatırım bankasınca satışına aracılık edilen menkul kıymetlerin satılamayanlarının kendisi tarafından satın alınacağını taahhüd edebilir. Bu işleme underwriting adı verilir. Yatırım bankası bu işlemede hem satışa aracılık komisyonu hem de satın almayı garanti ettiği için garanti komisyonu elde etmektedir.
- Yatırım bankaları tasarruf sahibi ile yatırımcı arasında aracılık yaparak tasarrufların yatırıma yönlenmesine yardımcı olurken; yatırımcılara yatırım menkul kıymetler ve finansal işlemler konusunda danışmanlık hizmeti de vermektedirler.
- Yatırım bankaları, şirketlerce tasarruf sahiplerine satılmak üzere çıkarılmış olan menkul kıymetleri satın alabilmektedirler. Yatırım bankası dilerse menkul kıymetlerin tümünü satın alıp daha sonra kendi adına satmayı tercih edebileceği gibi dilerse de bu menkul kıymetleri alarak yatırım yapabilmektedir.
- Yatırım bankaları şirketlere kaynak sağlamaları için danışmanlık yaptığı gibi yatırımcılara da parasal birikimlerini nasıl yönlendirebilecekleri konusunda danışmanlık yapmaktadırlar.
- Ayrıca şirketlere ticari bankalardan orta ve uzun vadeli kredi sağlamaları için yardımda bulunmak, firma satın alma, birleşme gibi konularda destek ve öneride bulunmak, halka ait olmayan anonim şirketlerin halka açılmaları için gereken teknik destekleri vermek de yatırım bankalarının fonksiyonları içerisinde yer almaktadır.

d.Sigorta Şirketleri

Türk Ticaret Kanunu’nda sigorta; “sigortacının sigortalının ödediği primler karşılığında parayla ölçülebilir bir menfaatini ihlal eden muhtemel tehlikenin meydana gelmesi halinde tazminat ödemeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı taahhüt ettiği akid” şeklinde tanımlanmaktadır (md. 1263).

Sigorta şirketleri, çeşitli tehlikelere karşı toplu katılım esasına göre teminat sağlayan kuruluşlardır. Aslında güvenceyi sigorta şirketinin organizatörlüğünde ödedikleri primlerle katılımcılar sağlamaktadırlar. Ödenen bu primlere karşılık sigorta şirketleri de katılımcılarını gerekli olduğunda finanse etme riskini almaktadırlar.

Sigorta şirketleri, hem sigortalılar arasındaki yardımlaşmanın sigortalılara ağır bir yük getirmemesi hem de sigorta şirketinin sigorta tazminatı ödeme yükümlülüğünü yerine getirirken sıkıntıya girmemesi, bununla birlikte sigortacılık işinden elde edilecek kârın beklenenden aşağıya düşmemesi için primlerin hesaplanmasında ihtimali hesaplardan ve sigortacılık yapılacak alanla ilgili istatistik bilgilerinden faydalanır. Bunların yanında sigorta şirketleri, daha büyük sigorta şirketleri nezdinde kendi sorumluluklarını kısmen sigorta ettirirler.

Sigorta, sosyal ve özel sigorta olarak ikiye ayrılmaktadır.

Sosyal sigorta; kanunla kurulan ve belirli iş kolunda çalışanların iştirak etmeleri çoğu zaman mecburi olan bir sigorta çeşididir. Primler işçi, işveren ve devlet katkısıyla ödenir. Sosyal sigortalar genellikle üyelerine iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, doğum, sakatlık, yaşlılık, ölüm ve işsizlik gibi risklere karşı sigorta güvencesi sunmaktadır. Sosyal sigortanın bir diğer çeşidi de bir iş koluna mensup işçilerin, üyelerin ortak katılımıyla gerçekleşen ve içlerinden birisi bir felaketle karşı karşıya kaldığında onun zararını telafi etmeyi amaçlamaktadır. İslam’da maktulün diyetini ödemeyi sadece suçlu üzerinde bırakmayıp, onun yakın akrabalarına da ödeme sorumluluğu getiren “âkile” sistemi ve faili meçhul bir cinayete kurban giden kimsenin diyetinin belirli bir usul çerçevesinde belirli bir bölge halkına paylaştırılarak ödetilmesi

olan “kasâme” de sosyal sigortanın bu çeşidine örnek olarak gösterilebilir (Diyanet İlmihali,1999: c.2/453).

Özel sigorta; bireylerin özel menfaatlerinin çeşitli rizikolara karşı teminat altına alınması için serbest iradeleriyle meydana getirdikleri bir sigorta çeşididir (DİA, 2009: 37/160).

Sigortacılık ayet ve hadislerde özel olarak yer alan bir konu olmadığı için bu meseleye temas ettiği bilinen ilk fakih İbn Âbidîn olmuştur. İbn Âbidîn sigortaya cevaz vermemiştir. Bu konu daha çok son dönem İslam hukukçuları tarafından ele alınmıştır. Sosyal sigorta konusu içerisinde ele alınan sosyal güvenlik kurumlarından sigorta yardımı alınması caiz görülmüş, işverenin işçisinin sigorta primini ödemesi hukuki bir görev kabul edilerek dini bir sorumluluk sayılmış ve buna riayet edilmemesi günah olarak değerlendirilmiştir (Dalgın, 1997: 921). Bazı alimler, arabaların kaza sigortası ettirilmesini haram kabul etmemekle birlikte, hayat sigortasını kumar gibi görmüştür. Buna gerekçe olarak “bir şahıs bir miktar mal verir ve ölürse hangi hakla meblağın tamamını talep edebilir? Sigorta müddetinin sonuna kadar yaşarsa bu takdirde hem verdiğini alacak hem de fazlasını alacaktır ki bu faizdir” demektedir. Abdurrahman İsa ise, faizle alakası olmadığı sürece karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı olduğunu kabul ederek dinen mahzurlu olmayacağını ifade etmiştir (Zerka-Neccar; çev: Karaman, 1992: 215-216).

1996’da Konya’da gerçekleştirilen I. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi’nde prensip olarak sigorta sisteminin caiz ve gerekli olduğunda görüş birliğine varılmış ancak, başta ticari hayat sigortası olmak üzere diğer ticari sigorta uygulamalarının düzeltilmesi gereken bazı unsurlar içerdiği kabul edilmiştir (ed: Bayyigit, 1997: 1062).

e.Vakıflar

Vakıflar, ellerindeki fonları genellikle gelir getirmesi amacıyla garantili menkullere yatırmaktadırlar. Ancak nadir de olsa fonlarının belirli bir bölümünü “yüksek risk

yüksek kazanç” beklentisi ile risk sermayesi yatırımlarına yönlendirebilmekte ve böylece yüksek kazanç elde edeceği düşünülen yatırımcılar finanse edilmiş olmaktadır (Ceylan, 2010: 171).

f.Üniversiteler ve Kamu Kuruluşları

Artan eğitim masrafları nedeniyle üniversiteler, daha yüksek kazanç getiren dolayısıyla daha yüksek risk almayı gerektiren yatırım stratejilerine yönelmişlerdir.

Son yıllarda üniversite-sanayi işbirliği ile üniversite çevresinde, üniversiteye bağlı olarak birer teknoloji üretim merkezi olan “teknoparklar” kurulmaya başlanmıştır.

Teknopark; Uluslar arası Bilim Parkları Birliği (IASP)’nin tanımına göre bünyesinde bilgiye ve ileri teknolojiye dayalı sanayi firmalarının kurulup gelişmesini teşvik etmek üzere tasarlanmış, içinde yer alan kiracı firmalara teknoloji transferi ve iş idaresi konularında destek sağlayacak bir yönetim fonksiyonuna sahip, teşvik ve mülkiyete dayalı teşebbüstür (<http://www.iasp.ws/publico/index.jsp?enl=2>). Yapılan araştırmalar teknolojinin geliştirilmesi için en verimli birlikteliğin üniversite-araştırma kurumları ve sanayi kuruluşları arasındaki mutabakat sonucunda oluşturulan teknoparklar olduğunu ortaya koymaktadır. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nda teknoloji bölgesinin amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

“Üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayisinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt

yapıyı sağlamaktır.” (http://teftis.sanayi.gov.tr/Files/Mevzuat/teknoloji_gelistirme_bolg-13042010211420.pdf) (md:1)

Teknoparklar sayesinde üniversite ve diğer kamu kuruluşları yatırımcıları hem finansman hem de danışmanlık açısından destekleyerek, ekonomiye katkı sağlamış olmaktadır. Ülkemizde de pek çok üniversite sanayicilerle işbirliği yaparak teknoparkların kurulmasına öncülük etmişlerdir. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Teknopark, Kocaeli Üniversitesi Teknopark, Gazi Teknopark, Erciyes Teknopark, Teknopark İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Teknopark Türkiye’deki teknoparklardan birkaç tanesidir.

2.Factoring (Alacak Hakkının Satışı)

Factor, başkası hesabına hareket eden kişiye denilmektedir. Factoring, alacak hakkının satışı ile firmalara fon sağlayan bir finans yöntemidir. Diğer bir ifadeyle factoring, satıcı firmaların kısa vadeli alacaklarının, belirli bir komisyon bedeli veya factor ücreti karşılığında factoring şirketlerince temlik edilmesi ve tahsilinin üstlenilmesidir. Factoring, satıcı firmaların kredi sağlamış olmalarının yanı sıra birçok finansman hizmetlerinden yararlanabildikleri bir finansman tekniğidir (Kondak, 2002: 93). Bu şirketlerin para ticareti dışında faaliyette bulunmaları yasaktır.

Factoring şirketi ve satıcı firma arasındaki bir factoring işlemi firmanın factor kuruluşu başvurması ile başlamaktadır. Yapılan başvuruda satıcı firmanın, hesaplarının son durumunu, daimi müşterilerinin isim ve adreslerini, bunların çalıştığı bankaları, bu müşterilere önceki yıllarda yapılan ortalama satış tutarlarını, satışa konu olan mal çeşitlerini bildirmesi gerekmektedir. Bu bilgileri elde eden factoring şirketi söz konusu mal piyasası ve borçluların ödeme gücü konularında araştırmalar yapmakta ve uygun bulunduğu takdirde bütün alacakların ülke ve mal bazında global ya da sınırlı olarak satın alınmasına karar vermektedir. Yapılan anlaşmalar neticesinde satıcı firma söz konusu mallara ilişkin alacaklarını vadesinde veya vadesinden önce factoring şirketinden alabilmektedir (Uğur, 2006: 81).

Factoring şirketleri ödemeyi ön ödeme veya iskonto yöntemlerinden biri ile yapar. Uygulamada factoring şirketleri ön ödeme yöntemini kullanmaktadırlar. Bu yöntemde, satıcı malları alıcıya gönderdikten sonra faturanın bir suretini factoring şirketine gönderir. Factoring şirketi, bu fatura karşılığında satıcının alacağının %80'ini satıcıya öder. Kalan miktarı olası risk durumu için elinde tutar. Factoring şirketi, alacağın vadesi geldiğinde tahsilatı yaptıktan sonra fatura tutarının kalan %20'lik bölümünden faiz ve komisyon giderlerini düşerek parayı satıcıya öder.

İskonto yönteminde, satıcının toplam alacağı tahmin edilerek tahmini olarak teminat harcı, finansman faizi ve hizmet harcını düştüktan sonra satıcıya alacağının ödenmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Kondak, 2002: 96). Factoring şirketleri böylece satıcı firmanın nakit akışını kontrol altında tutmasını sağlayabilmektedir.

Factoring şirketleri, ön ödeme yöntemini kullanarak alacakları senetlerini satın aldığıında elde edecekleri gelir faiz, alacak tahsilini üstlendiklerinde elde edecekleri gelir ise komisyon olmaktadır. İskonto yöntemi kullanıldığında ise factoring şirketi senet kırdırma işlemi yapmış olmaktadır. Bu da faizli bir işlemdir (Bayındır, 2007: 150).

3.Forfaiting (Senet Kırdırma)

Forfaiting, hakların teslim edilmesi anlamına gelen bir kelime olup, bir finansman tekniği olarak kredili mal ve hizmet ihracatından doğan ve gelecekte tahsil edilecek, orta vadeli ve uygulamada bir banka tarafından garanti edilmiş senetli veya senetsiz bir alacağın, vadesinden önce satılarak tahsil edilmesi anlamına gelmektedir (Ceylan, 2010: 55).

Her çeşit alacak forfaiting işlemine konu edilebilirse de, uygulamada daha güvenli olduklarından emre yazılı senet ve poliçe şeklindeki ticari alacaklar tercih edilmektedirler. Forfaiting işini üstlenen kuruluş, belli bir iskonto oranı üzerinden devraldığı senet veya poliçe şeklindeki alacaklarının karşılığında teminat olarak banka garantisini de talep etmektedir. Forfaiting işleminde malın bedeli ödenirken ithal edilen

malın ekonomik ömrü göz önüne alınarak bir taksitlendirme yapılmakta ve bu şekilde temin edilmektedir (Uğur, 2006: 87).

Forfaiting şirketleri, makine ve ekipman ihracatından doğan alacaklara orta ve uzun vadeli finansman sağlayan şirketlerdir. İhracatçının alacağı bir poliçe ile somutlaştırılır ve ithalatçı bankanın kefaletiyle garantiye alınır. Forfaiter şirket bu poliçeyi iskonto eder, komisyon alır ve tüm masraflar ithalatçıya yüklenir. Batılı ülkelerin gelişmekte olan ülkelere pahalı makine satmak için icat ettikleri mali bir araçtır (Uslu, 2005: 99).

4.Franchising (Mali Ayrıcalıkların Kullandırılması)

Franchising, imtiyaz, hak, seçme, muafiyet, satış ve dağıtım hakkının verilmesi olup, ticari bir işletmenin başka bir işletmeye mal ve hizmetlerini satma, üretme, sergileme ve ismini kullanma hakkını verdiği ticari bir ilişkidir. Bir başka ifadeyle franchising, ana işletmenin, başka bir işletmeye sınırlı bir zamanda ve belirlenmiş alanda kullanılmak üzere ayrıcalıklarını kullanma hakkını vermesidir (Kondak, 2002: 191).

Franchising sayesinde daha önce denenmiş, başarısı kanıtlanmış ve tanınmış bir marka ile birlikte işletme sistemine ait teknikleri kullanma imkanı doğmaktadır. Böylece franchising hizmeti alan kişi veya işletme, marka sahibi kuruluş ile birlikte ulusal veya uluslar arası standarda ve kaliteye kavuşabilmekte, tanınmış markaların sağladığı sürekli müşteri ve iş yapma imkanından yararlanabilmektedir.

Franchising şirketine ödenen bedel genellikle aylık bazen de haftalık olarak cironun veya kârın belli bir oranı olabileceği gibi, işletmenin alanına veya hizmet birimi adedine göre de olabilmektedir. Ödemelerin nasıl olacağı ise yapılan sözleşmelerde mutlaka belirtilmektedir (Uğur, 2006: 167, 175).

Franchising sistemi ile bayilik kavramına benzetilmektedir. Ancak bu ikisi birbirinden farklı kavramlardır. Bayi, kapısına kendi adını asar ve bunun için ana firmaya para ödemez, aksine ana firma bayiye kâr payı bırakır. Bayi toptancıdan kendi adına aldığı malı müşterisine satan bağımsız bir işletme olmaktadır. Franchising sistemine giren bir

işletme ise isim hakkını satın aldığı markanın çatısı altında belli bir ürün veya hizmeti, belli standartlar çerçevesinde üreten veya pazarlayan yatırımcı olmaktadır. Ayrıca bu sistemdeki işletme, bayilikten farklı olarak markayı kullanmak için başlangıçta veya sözleşmesi boyunca bir bedel ödemekte ve markasını satın aldığı firmanın ulusal reklam ve tanıtım kampanyalarına mali olarak katılmaktadır. Franchising sistemine dahil olan işletmelerin hepsi gerek işyerinin görüntü ve dekorasyonu olarak, gerekse de işletmecilik prensipleri açısından birbirinin tıpatıp aynısı olmaktadır (Uğur, 2006: 177-178).

5. Leasing (Finansal Kiralama)

Leasing, yatırımcının seçmiş olduğu yatırım malının finansal kiralama şirketi tarafından satın alınarak belirli kira ödemeleri karşılığında yatırımcının kullanımına sunulmasını sağlayan finansman yöntemidir (Kondak, 2002: 1). Bu yöntem, İslam hukukundaki icâre ile aynı anlamda kullanılmıştır. İcarenin caiz olduğu konularda finansal kiralama da caiz görülmüştür.

Finansal kiralama, yan finansman işlemi olmayıp, kendine özgü kuralları ile ayrı bir finansman tekniğidir. Finansal kiralama, müşterilerinin ödeme gücünü ve sektördeki mevsimlik değişimler gibi konuların hesaba katıldığı, müşterilerine düzenli ödeme planları sunan, yüzde yüz finansman fırsatı veren bir alternatiftir (Ergül, 2003: 1).

Leasing şirketlerinin esas faaliyet konularına girmemekle beraber “satın alma ve geri kiralama” şeklindeki bir işlemleri daha vardır. Bu yöntemde, nakit finansmana ihtiyacı olan yatırımcıdan sahip olduğu makineleri veya binayı leasing şirketi peşin para ile satın alır ve yine aynı yatırımcıya kiralar. Böylece yatırımcı nakde kavuşmakta ve makineleri kira ödeyerek kullanmış olmaktadır. Süre sonunda ise makineler veya bina leasing şirketine kalmaktadır. (Uslu, 2005: 99).

6. Hisse Senedi Borsası

Hisse senedi, anonim veya komandit bir şirkette sermayedarların haklarını gösteren, şirket sermayesinin birbirine eşit kısımlara ayrılmış parçalarından her birinin karşılığı

olmak üzere kanunî hükümlere uygun olarak düzenlenen değerli belge, esham, aksiyon demektir (Ayverdi, 2006: 2/1277). Hisse senetlerinin üzerinde yazılı olan para miktarının toplamı şirket sermayesine eşit olur.

Borsa, devletin izni ve kontrolüyle belli hukuk kurallarına göre, sarraf ve tüccarlar tarafından kaydı yaptırılan para ve her çeşit menkul değerlerle standart ürünlerin fiyatlarının serbestçe teşekkülüne, alınıp satılmasına imkan veren yerdir (Ayverdi, 2006: 1/400). Hisse senedi borsası da, belli ciro, kârlılık gibi kriterleri karşılayan şirketlere ait pay senetlerinin alınıp satıldığı ortama denilmektedir.

Hisse senedi alan bir yatırımcı o şirketin kârından temettü geliri elde etmektedir. Bununla birlikte elindeki hisse senedinin borsadaki değerinin yükselmesiyle de kâr sağlamış olmaktadır. Senedin borsada değer kaybetmesi de hisse senedi sahibinin zarara uğramasına sebebiyet vermektedir.

Şirketler halka arz işlemiyle birlikte hisselerini borsada satarlar. Böylece şirketler kendilerine finansman sağlamış olmaktadır.

Hisse senetlerini satan şirketin meşru işlerle uğraşan bir kuruluş olması gerekmektedir. Örneğin, içki satışı ile uğraşan bir şirketin hisselerini almak ve bununla kâr sağlamak, bu işin Allah katındaki sorumluluğuna da ortak olmayı gerektirmektedir. Günümüzde borsa, şirketlerin halka açılması ve sermayenin tabana yayılmasında ekonominin en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Borsayı geçmişteki alım satım işlemlerinin gerçekleştirildiği pazarların modern hali olarak düşünmek mümkündür (www.hayrettinkaraman.net/sc/00142.htm).

7.Katılım Bankaları

Katılım bankacılığı, tasarruflarını faizsiz esasa göre değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleri ile finansman ihtiyaçlarını yine aynı esasa göre sağlamak isteyen iş sahipleri ve girişimciler için mevcut boşluğu doldurmak gayesiyle oluşturulan bir sektördür.

Katılım bankalarının topladığı paraya katılım fonu, bu fonun kullanıldığı hesaba da katılım hesabı denilmektedir. Katılım hesabı; katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr ve zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır (Bayındır, 2007: 252).

Katılım bankaları topladıkları fonları mudarabe, müşareke, murabaha, şerike, icâre ve istisna gibi çeşitli işlemlerle değerlendirmektedir (ed. Yabancı, 2009: 18). Bunların yanında ayrıca sukuk, teverruk ve komodite de katılım bankaları tarafından sıklıkla kullanılan finansman yöntemlerindendir. Yukarıda bahsi geçen işlemlere para vakıflarının işletilme yöntemlerinde değinmiş olduğumuzdan burada sukuk, teverruk ve komodite yöntemlerinden bahsedeceğiz.

a. Sukuk

Sukuk; sertifika, vesika anlamlarına gelen ve finansal kaynak toplamak için kullanılan bir enstrümandır. Para piyasalarında bono ve tahviller için senet kelimesi kullanılırken, İslami finansman prensiplerine göre tahsis edilen bonolara sukuk denilmektedir. Sukuk, varlık senedi veya menkul kıymetleştirilmiş varlık olarak da isimlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle sukuk ihraç edecek olan borçlunun öncelikle bir varlık sahibi olması gerekmektedir (Tunç, 2010: 152).

Sukuk tahsil süreci Özel Amaçlı Kurumlar (SPI) tarafından yürütülmektedir. Bu kurumlar, sukuk ihracını yapan taraf ile bu belgeleri alanlar arasında aracılık yapmaktadır. Sukuk ihraç eden kurumun muhatabı bu kuruluşlardır. Belgelerin yatırımcılara satılması özel amaçlı kuruluşun görevidir. Aracı kuruluş tahsil ettiği bedelleri sukuk belgesini elinde bulunduranlara payları oranında dağıtır (Tunç, 2010: 154).

b. Teverruk

Teverruk, katılım bankalarının kısa süreli likiditelerini değerlendirme ihtiyaçları ve klasik fon kullandırma modellerine uymayan müşteri taleplerinin karşılanabilmesi için kullandıkları bir finansman yöntemidir. İşleyişi şu şekilde gerçekleşir:

Katılım bankası, başka bir bankaya belli bir miktarda para yatırarak bankaya kendi nam ve hesabına emtia satın almasını sipariş eder. İkinci banka emtiayı katılım bankasının adına satın alır ve daha sonra katılım bankasından bu malın belirli bir kâr ile vadeli olarak kendisine satılmasını ister. Katılım bankası da bu malı vadeli olarak satar ve böylece belli bir vadede anapara ile birlikte bu işlemde doğan kârı bankadan tahsil ederek finansman sağlamış olur (Tunç, 2010: 158).

c. Komodite

Komodite işlemi, herhangi bir kalite farklılığı göstermeyen emtiaların, uluslararası piyasalarda yüklü miktarlarda ve anlık olarak alınıp satılması işlemidir. Genellikle petrol, altın ve tarım ürünlerinde uygulanır. Gerçekte ürünleri alıcı da satıcı da görmez ve sadece yapılan sözleşmelerle para hareketi gerçekleşir.

Katılım bankaları komodite işlemlerine kısa süreli likidite dengesizliklerini gidermek için başvururlar. Paranın yatırıldığı banka komodite işlemlerini yapar ve bu ticari faaliyetten elde ettiği kârı katılım bankası ile paylaşır (Tunç, 2010: 160).

Bütün bu saydıklarımızın dışında katılım bankaları, emanet kabulü, ödünç verme, ödünç alma, banka havalesi, senet tahsili, poliçe, kredi mektubu, banka kartı, çek, banka teminat mektubu, kredi kartı, aval, kambiyo işlemleri, altın ve gümüş alım satımı gibi bankacılık hizmetlerini de bir komisyon karşılığında yürütebilmektedirler (Bayındır, 2007: 267-278).

II.FAİZ VE PARA VAKIFLARI

Osmanlı Devleti zamanında insanların borç almak için başvurduğu para vakıflarının faizle bir ilgisinin olup olmadığını belirtmeden önce faizin ne olduğu hususunu ifade etmek gerekmektedir.

A.Faiz

Faiz, belli şartlarla borç verilen paradan muayyen zaman sonunda alınan kâr anlamına gelmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından faiz ile ribânın farklı kavramlar olduğu savunulsa da genel kabul gören görüşe göre faiz, ribâ kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Ribâ ise, Allah tarafından kesin ifadelerle haram kılınmıştır. Kur'an'daki ayetlere baktığımızda, Allah'ın az veya çok miktar belirtmeden faizi haram kıldığını belirtmiş olması, haram olan faizin helal diyerek yenilmesinin cezasının ağır olacağı (Bakara 275), hatta faizli iş yapmaya devam etmenin Allah'a ve peygamberine savaş açmakla eş değer (Bakara 278, 279) tutulduğunu görmekteyiz.

Elmalılı Hamdi Yazır faiz ve riba hususunda "Cahiliyye devrinde asıl borca "re'sü'l-mâl", fazlalığına ise "ribâ" adı verilirdi. Bugünkü faiz muameleleri nitelik bakımından cahiliyye devrinin bu adetinden başka bir şey değildir. Zaman zaman faiz miktarının ve şekillerinin azalması veya çoğalması muamelenin niteliğini değiştirmez." diyerek bu sözcüklerin aynı manaya delalet ettiğini ifade etmiştir (Yazır,1982: 2/952).

Peşin alışverişlerde ortaya çıkan faize "fazlalık faizi" (ribe'l-fadl), vadeli alışverişlerde ortaya çıkan faize "veresiye faizi" (ribe'n-nesîe) denilmiştir. Fazlalık faizi, aynı cinsten iki malın veya paranın peşin mübadelesinde bedellerden birinde bir fazlalığın bulunması halinde gerçekleşir. Nicelik olarak ölçülebilen bu fazlalık mallar arasındaki kalite, ayar veya işçilik farkından dolayı verilse bile faiz kapsamına girmektedir. Bedellerden birinin parayla alınıp satıldığı durumlar hariç, bu malların birbiriyle vadeli olarak mübadelesinde de ister tek bedel ister iki bedel de vadeli olsun yine faiz cereyan eder. Bu faiz türüne de veresiye faizi adı verilir. Ayrıca alışveriş faizinin, Arapların daha önce bilmedikleri, ilk defa Hz. Peygamber tarafından açıklanan bir faiz çeşidi olduğu ifade edilmektedir (DİA, c.12, faiz md). Hz. Peygamber'in kaliteli bir hurmayı almak için kalitesiz hurmadan daha fazla ve peşin değiş tokuş yapan bir sahabeye "katladın, riba

yaptın” (Müslim, Musakaat 99), diyerek itirazda bulunmuş olması faizin sadece borç geciktiği zaman eklenen bir fazlalık olmadığını, peşin işlemlerde de var olabileceğini göstermektedir.

Geçmişte genellikle hangi mallarda faizin ortaya çıkacağı hususu tartışma konusu olurken, günümüzde faizin kapsamının ne olduğu, ne kadar bir fazlalığın faiz kapsamına gireceği tartışmaya konu olmaktadır. Günümüzde, sermayede bulunan potansiyel artış, sermaye ödünç verilir verilmez derhal hakiki bir artışa dönüşmüş farzedilerek faiz tahakkuk ettirilirken, İslam ise bu potansiyel artışın bilfiil gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin önceden bilinmemesi ve gerçekleşse bile miktarının ne olacağının kestirilememesi sebebiyle kazancın baştan tahakkuk ettirilmesini kabul etmemektedir (DİA, c.12, faiz md). Örneğin, faizli kredi ile girişilen teşebbüs sonucu kâr sağlanamaması, hatta zarar edilmesi halinde bile alacaklıya anaparasıyla birlikte ayrıca faizin ödenmesi, borçlu açısından apaçık bir haksızlık sebebi olmaktadır. Öte yandan meseleye borç veren açısından bakıldığında, borç verdiği kişi onun parasıyla çok büyük kârlar elde etse bile sadece önceden belirlenen miktar kadar bir pay alabilecektir. Bu durumda da ödünç veren haksızlığa uğramış olmaktadır.

Günümüzde bazı araştırmacılar tarafından faiz, kira gelirin benzetilerek paranın zaman değeri diye tanımlanmaktadır. Kiralanan mal ise, kullanıldıkça tükenmeyen maldır ve süresi bitince sahibine iade edilir. Ayrıca faizcilerin savunmalarında kullandıkları bir diğer gerekçeleri ise paranın boşa bekletilmemesi gerektiğidir. Faizle borç verildiğinde hem alacaklı parasını arttırmış olmakta, hem de borçlu olan kişi ihtiyacını gidermiş olmaktadır. Ancak borç verme işlemi bir ortaklık değildir. Faizci, borcun işletilmesinin sorumluluğuna ortak olmadığı için elde edilebilecek geliri paylaşmaya da hak kazanamaz (Bayındır, 2007: 39).

Faiz, alım satım işlemlerine benzetilemez. Alım satım işlemlerinde vadeli satışın olmasının borcun da vadeli olarak satılabileceği anlamına gelmeyeceği ifade edilmektedir. Nasıl ki şarap ile üzüm sırası birbirine benzer ancak ayrı şeylerdir, verilen borçtan gelir elde etmek ile alım satımdan gelir elde etmek de birbirlerinden farklı olmaktadır (Bayındır, 2007: 49).

Riba ile faizin aynı şeyler olmadığını iddia edenler ise, ribayı tefecilik olarak kabul etmektedirler. Faizi ise günümüzde ekonomik ve rasyonel bir fazlalık olarak kabul edip, bunun alınmasının bir ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir (Uludağ, 2010: 207).

B.Para Vakıfları Ve Faiz İlişkisi

Vakıf paralar, tüketim mallarını temin etmek üzere ihtiyacı olanlara, ihtiyacını gördükten sonra geri ödemesi kaydıyla ödünç (tüketim kredisi) olarak verildiği gibi, ihtiyacı olanlara ticari faaliyetlerde kullandıktan sonra geri ödemek üzere ticari kredi olarak da veriliyordu. Yapılan araştırmalarda vakıf paralar işletilirken, ticari ortaklık olarak kabul edilen mudarabe, bidaa gibi yöntemler yerine daha çok muamele-i şer'iyyenin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Para vakıflarının işletilme yöntemlerinden ikinci bölümde bahsetmiş olduğumuz için burada borç verilen vakıf paralardan alınan fazlalıkların faizle bir ilişkisinin olup olmadığını, muamele-i şer'iyyenin bu fazlalığı meşru bir hale getirip getirmediğini tespit etmeye çalışacağız.

Daha önce geçtiği gibi muamele-i şer'iyye, bir malı bir müşteriye vadeli satıp, müşteri bedelini ödemediği takdirde tekrar daha az bir fiyata ve peşin olarak o malı geri satın almak şeklinde gerçekleşen iyne satışına benzetilmektedir. İyne satışı hususunda İmam Şafii önceden bir anlaşma yapılmamışsa böyle bir satışın caiz olacağını belirtmiştir. Ancak Ebu Hanife, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel ise, bu satışı önceden anlaşma olsun olmasın caiz görmemişlerdir.

Önceden bir anlaşma olmadan tabii seyri içerisinde gerçekleşen böyle bir alışverişin çoğu alimler arasında kabul görmemesi, bunun anlaşmalı olarak yapılması durumunda evleviyetle kabul edilemeyeceğini göstermektedir (Gözübenli, 1994: 62).

Ebu Hanife'ye göre iyne satışı iki kişi arasında gerçekleşirse fasit, ancak araya üçüncü bir şahıs girse o zaman caiz olmaktadır (Serahsi, 1983: 13/123). Böylelikle araya üçüncü şahısların girmesiyle birlikte muamele-i şer'iyye adı altında borç temin yolları ortaya çıkmış olmaktadır.

Osmanlı kanunnamelerinde ve vakıfnamelerde, borç verilmiş vakıf paraların geri ödenmesinde bir fazlalık alınması şart koşulmuştur.

Sultan I. Selim Kanunnamesi'nde "... ve muamele-i şer'iyye idenün onun onbirden ziyadeye itdirmeyeler ve şer'i mu'amele itmedin kat'a ribâ itdirmeyeler" denilerek muamele-i şer'iyye ile %10 fazlalık alınacağı, muamele-i şer'iyye uygulanmadığı takdirde alacakları fazlalığın faiz olacağı ifade edilmektedir.

İyne satışında kâr miktarının ona oniki (%20), ona onbir buçuk (%15) veya ona onbir (%10) olabileceği İslam hukukçuları tarafından kabul edilmiş olsa da Osmanlı tatbikatında resmi bir sınır getirilmesi uygun görülmüştür. Ebussuud Efendi'nin "Zeyd 12'ye (%20), 13'e (%30), dahi ziyade ile muamele eylese, zamanımızda emr-i Sultani ve Şeyhülislam Hazretlerinin fetvası, onbir buçuktan (%15) ziyade verilmeye deyu tenbih olunduktan sonra kulak asmayıp ısrar eyleseler tazir edilir ve hapsedilirler. Alınan kâr ise anlaşmaları şartı ile geri alınmaz deyu memurlardır" şeklindeki fetvası gösteriyor ki, alınan kâr için getirilen sınırlamayı aşanları devletin cezalandırması söz konusu olmaktadır (Akgündüz, 1996: 228). Belirlenen bu oranlar uzun bir süre yürürlükte kalmakla birlikte 1680 tarihli Narh Kanunu ile bu oran %10'a inmiştir (III. Murad Kanunnamesi, Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, VIII).

Vakıf paralar borç olarak verilirken kârın şart koşulması, diğer bir deyişle ilzam-ı ribh edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde ödünç alan şahıstan geri ödeme esnasında kâr diye bir şey istenemez (Ömer Hilmi, md.351). Aynı şekilde kâr alınacak süre geçer de borç ödenmezse kâr işlemeye devam etmez. Çünkü anlaşmanın yapıldığı mühlet dolmuştur. Daha fazlası için kâr istemek faiz olarak kabul edilmektedir.

Borçlunun ölmesi borcu peşin hale getirmektedir. Bu durumda mütevellî borcun aslını ve o güne kadarki kârı terekeden alabilmektedir. Ancak borçlunun ölümü ile zimmetindeki borçlar düşmüş olup, kâr işlemeye devam etmez (Ömer Hilmi, md. 352-353).

Sonuç olarak, para vakıflarının genellikle muamele-i şer'îyye yöntemini kullandıkları ve bu yöntemin İslam'a uygun olduğunu kabul edenlere göre para vakıflarının faizsiz bir finans kurumu vazifesi gördüğünü, muamele-i şer'îyyeyi faizli işlem olarak kabul edenlere göre ise para vakıflarının ellerindeki paraları faizle işleten kurumlar gibi olduğunu söyleyebiliriz.

III. GÜNÜMÜZDE PARA VAKIFLARININ FİNANSMAN KAYNAĞI OLARAK KULLANILMASI

Para vakıfları, Osmanlı Devleti döneminde uzun bir süre var olmuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar da varlığını devam ettirmiş bir kurumdur. Günümüz dünyasında para vakıflarını yeniden kullanılabilir hale getirmemizin mümkün olup olmadığını, şayet mümkünse bu kurumun bugün ne şekilde kullanılabileceğini bu başlık altında ele almaya çalışacağız.

Birinci bölümde para vakıflarının tarihini ele alırken, son para vakfının 1928 yılında kurulduğunun tespit edildiğinden bahsetmiştik. Para vakıfları daha sonra Evkaf Bankası'na devredilmiş olsalar da 1935 tarihli 2762 sayılı Vakıflar Kanunu, vakıfların paralarının olabileceğini ve bunların kullanılış amaçları için harcanıncaya kadar nemalandırılmasının mecburi olduğunu ifade etmektedir (md.11-13). Buradan para vakıflarının kapanmasının yasal bir zorunluluk olmadığı, aksine işlevini yitirmiş olması sebebiyle son bulduklarını söyleyebiliriz. Para vakfı kurmanın günümüzde kanunen mümkün olup olmadığına bakalım.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce vakfın tanımı; 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 101. maddesinde "gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe

sahip mal toplulukları" olarak yapılmıştır
(http://www.vgm.gov.tr/03_VakifNasilKurulur/001_VakifKurmak/vakif_nedir.cfm).

Türk Medeni Kanunu'nun 106. maddesinde, vakıf senedinde vakfın adının, amacının, bu amaca tahsis edilen mal ve hakların, vakfın örgütlenme ve yönetim şekli ile yerleşim yerinin gösterilmesi zorunlu olarak kabul edilmiştir.
(http://www.vgm.gov.tr/001_Menu/02_Mevzuat/01_Kanun/001_Medeni/4721.cfm).

Kanunda belirtilen mal ve varlıklar hususunda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, "özümlenen mal ve haklar; kurucuya ait olmalı ve amacı en azından başlangıç itibari ile gerçekleştirmeye yetmelidir. Özümlenen malvarlığı nakit ise, paranın vakıf adına Türkiye'de kurulu bir bankaya bloke edilerek dekontunun tescil başvurusu yapılan mahkemeye ibrazı, taşınmaz ya da taşınır bir malvarlığı ise değer tespitinin mahkemece yaptırılması ve ilgili sicillerine (tapu sicili, trafik sicili gibi) vakıf adına tescili sağlanmalıdır" ifadesine yer verilmektedir
(http://www.vgm.gov.tr/03_VakifNasilKurulur/001_VakifKurmak/vakif_nedir.cfm).

Açıklamadan da anlaşıldığı üzere vakıf kurulurken taşınmaz bir mal varlığına sahip olma mecburiyeti bulunmamaktadır. Vakıf, amacını ilk etapta gerçekleştirebileceği kadar nakit sahibi olduğunda tüzel kişilik kazanma hakkına sahip olabilmektedir.

Vakıflar Kanunu'na göre vakıflar, yurt içi ve yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan ayni ve nakdi bağış ve yardım alabilir; amacını gerçekleştirmeye yardımcı olmak ve vakfa gelir temin etmek amacıyla, Genel Müdürlüğe bilgi vermek şartıyla iktisadî işletme ve şirket kurabilir, kurulmuş şirketlere ortak olabilirler (md.25-26).

Para vakıflarının elde ettikleri gelirleri kuruluş amaçları olan hayır işlerine harcamalarının gerektiğini ifade etmiştik. Günümüz Vakıflar Kanunu da "şirketler dahil iktisadî işletmelerden elde edilen gelirler vakfın amacından başka bir amaca tahsis edilemez" ifadesine yer vererek kazanılan paranın vakfın amacının dışında kullanılmasının önüne geçmektedir (md.26).

Para vakfının kurulmasında herhangi bir engel bulunmadığı görülmektedir. Ancak para vakıflarının da diğer vakıf türleri gibi belirli bir prosedüre tabi olarak kurulması gerekmektedir. Para vakfı kurmak isteyen bir kimsenin yapması gerekenleri aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

Vakıf kurma iradesi, noterde düzenleme şeklinde yapılacak bir resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Ancak vakfın kurulması için yetkili asliye hukuk mahkemesine başvurularak tescilinin sağlanması gereklidir. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır.

Türk Medeni Kanunu'nun 106'ncı maddesi gereğince, vakıf senedinde vakfın adının, amacının, bu amaca özgülenen mal ve hakların, vakfın örgütlenme ve yönetim şeklinin ile yerleşim yerinin gösterilmesi zorunludur.

a) Vakfın adı; kanuna ahlaka adaba aykırı olmamalı ve vakfın amaçları ile uyumlu olmalıdır. Üçüncü kişileri vakfın amacı konusunda yanıltıcı ya da yanlış çağırışimler uyandıracak isimler verilemez. Her hangi bir kamu kurum ya da kuruluşunun ismi kullanılamaz.

b) Vakfın amacı; Hukuka uygun, belirli, anlaşılabilir olmalı ve süreklilik arz etmelidir.

c) Özgülenen mal ve haklar; kurucuya ait olmalı ve amacı en azından başlangıç itibari ile gerçekleştirmeye yetmelidir. Özgülenen malvarlığı nakit ise paranın vakıf adına Türkiyede kurulu bir bankaya bloke edilerek dekontunun tescil başvurusu yapılan mahkemeye ibrazı, taşınmaz ya da taşınır bir malvarlığı ise değer tespitin mahkemece yaptırılması ve ilgili sicillerine (tapu sicili, trafik sicili gibi) vakıf adına tescili sağlanmalıdır.

Vakfın kurulması ile özgülenen mal ve haklar vakıf tüzelkişiliğine geçer.

d) Organları; Vakfın bir yönetim organı olması zorunludur. Vakfın işleyişinin kolaylaşması açısından, amacının kapsamına ve faaliyetlerine uygun olarak mütevelli heyeti, yönetim organı ve bir denetim birimi olması uygun olur.

Bu sayılan organlar dışında onur kurulu, araştırma kurulu, çalışma kurulu gibi vakfın yönetimi ile ilgili olmayan kurulların vakıf organları arasında gösterilmemesi gerekir.

Vakfın organlarının kaç kişiden oluşacağı, toplantı ve karar yeter sayılarının senet metninde gösterilmesi, organların görev ve yetki sınırlarının yeterince belirtilmesi halinde, vakfın işleyişinde sıkıntıya düşülmesinin önüne geçilmiş olur.

e) Vakfın yerleşim yeri; vakfın faaliyetlerini yürüttüğü merkezin bulunduğu yerdir. Vakıf senedinde gösterilecek adresin açık olarak ayrıntılı şekilde yazılması zorunludur. Tesciline karar verilen vakıf, vakfın yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil edilir.

Yerleşim yeri mahkemesinin yapacağı bildirim üzerine vakıf, Vakıflar Genel Müdürlüğünce merkezî sicile kaydolunur, Resmî Gazete ile ilân olunur ve böylelikle vakıf kurulmuş olur.

İktisadi işletme ya da şirket kuran veya kurulmuş herhangi bir şirkete iştirak eden vakıflar ise, Vakıflar Yönetmeliği Ek-6'daki formu doldurarak bir ay içerisinde ilgili bölge müdürlüğüne gönderirler. Herhangi bir şirket hissesini satan ve şirket ortaklığından ayrılan veya şirketini tasfiye eden vakıflar, bölge müdürlüğüne bildirimde bulunurlar.

İfade ettiğimiz kanun maddeleri ve yönetmeliklerden de anlaşılacağı üzere bir vakfın nakit para ile kurulmasında, çeşitli şirketlere ortak olmasında, bizzat kendisinin şirket kurmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Günümüzdeki katılım bankaları ve risk sermayesi şirketleri, para vakıflarının işleyişine benzer kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte kuruluş amaçları

bakımından para vakıflarından farklılık göstermektedirler. Katılım bankaları ve risk sermayesi şirketleri kazançlarını, kendilerine para yatırıp, hisse almış üyeleriyle paylaşıırken, para vakıfları elde ettikleri kazancı kuruluş amaçları olan toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere harcarlar. Bu amaç farklılığını göz önüne aldığımızda muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamak için katılım bankalarının yeterli olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü sadece kredi temin edecek bir kurumun varlığı sorunların çözümü için yeterli değildir. Toplumda aldığı borcu ödeyebilecek gücü olmayan, etraftaki insanların zekat ve sadakaları ile yaşamını sürdüren insanların var olduğu bir gerçektir. Para vakıfları, geri ödeme gücü olanlara kredi verirken, geri ödeme gücü olmayan kimselere de karşılıksız maddi yardımda bulunarak bu ihtiyaca cevap verebilecektir.

Kanaatimizce para vakıflarını günümüzde iki ayrı hesabı olan bankalar gibi kullanmamız mümkün olabilir. Para vakfını, bir hesabına sadece zekat ve sadakaların yatırıldığı, diğer hesabına da işletilip kârının hayır işlerine harcanacağı malların kaydedildiği bir kurum olarak çalıştırabiliriz. Böylelikle zekat ve sadakalar karşılık beklenmeksizin dağıtılarak Allah'ın emrettiği amaca uygun harcanmış olurken, hayır için bağışlanan paralarla da sermayeye ihtiyacı olan müslümanlara borç verilmek suretiyle ekonomiye katkı sağlanmış olacaktır.

Vakıf paralarının kâr elde etmek için kullandırılmasında uygulanacak yöntemler seçilmesinde dikkatli olunması gerekmektedir. İmam Züfer'in paranın vakfedilmesi için verdiği fetvada mudarabe usulüne vurgu yapması dikkat çekicidir. Kâr-zarar ortaklığı olması sebebiyle faizden uzak bir yöntem oluşu mudarabeyi cazip hale getirirken, zarar etme olasılığının verdiği endişe geçmişte para vakıflarını bu yöntemi kullanmaktan alıkoymuştur. Ancak şu da bir gerçek ki, riskin yüksekliği elde edilebilecek kâr ile doğru orantılı olmaktadır. Muamele-i şer'iyye ile kârı bir anlamda garanti edebiliyor olmakla birlikte, faiz endişesi ortaya çıkmaktadır. Yapılacak muamelelerin faize kapı aralayacağı düşüncesi ve yapılacak muamelelerin sınırının belirlenmesi gibi konular her dönem tartışmalara sebep olmuştur.

Günümüz ekonomik sistemi içerisinde para vakfının muamele-i şer'iyeye başvurmadan gelir elde edebileceği yollar mevcuttur. Kökleşmiş birer kurum haline gelen, yaptığı işleri başarıyla devam ettirebilen ve faizsiz işlemlere yer veren katılım bankaları en büyük alternatif finans kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanaatimizce para vakıfları ile bu kurumları beraber çalışabilir hale getirmek mümkün olabilir. Para vakfına bağışlanan paralar kâr-zarar ortaklığı hesaplarına yatırılarak bir mudarabe işlemi gerçekleştirilmiş olur. Bilinen bir gerçek var ki, katılım bankalarının bu hesaplarına para yatırmış olan kimselerin zarar etme olasılıkları oldukça az olmaktadır. Böylelikle para vakıfları bu sayede varlıklarını devam ettirebilir ve elde edilen kâr ile hayır işlerine devam edebilir.

Katılım bankalarının yakın zamanda oluşturdukları hesaplardan birisi altın hesabıdır. Bir kısmı sadece koruma amaçlı olarak müşterilerinden altınlarını alırken, bir kısım katılım bankası da tıpkı kâr-zarar hesabında olduğu gibi altından altın kazandırmayı vaat etmektedirler

(http://www.kuveytturk.com.tr/tr/BireyselBankacilik_HesapTurleri_AltinaAltinHesabi)
(http://www.albarakaturk.com.tr/bireysel_bankacilik/detay.aspx?SectionID=s0EVpSxMF9pR%2BNO/LVz%2B9w%3D%3D&ContentId=CvajMtoBtPQw5IGpk35PIA%3D%3D). Geçmişte dinar ve dirhemlerini muamele-i şer'iyeye ile getirisi olsun diye borç veren para vakıfları, günümüzde bu tür hesaplara altına çevirdikleri paralarını yatırarak kâr elde edebilirler. Ayrıca bunun çok daha avantajlı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü altın kolay kolay değerini kaybetmeyen bir menkuldür.

Para vakıflarını hayır işleyen birer şirket gibi değerlendirmek gerekir. Hem ticaret yaparak, kredi sağlayarak ekonomiye katkı sağlarken hem de elde ettiği gelirlerle toplumda zor durumda bulunan kimselere destek sağlamaktadır. Günümüzde nasıl ki şirketler çağa ayak uydurmak adına yeni yöntemlere ve uygulamalara yönelmekte ise, para vakıfları da sürekli aynı şekilde işleyecek diye bir mecburiyet bulunmamaktadır. Elde ettikleri paraları İslam'ın çizdiği çerçevenin dışına çıkmamak koşulu ile modern yöntemleri de kullanarak değerlendirmeleri bu vakıfların devamlılığını sağlamakta etkin rol oynayacaktır.

SONUÇ

Para vakıfları, Osmanlı ekonomisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Sosyal ve ekonomik yönden Osmanlı toplumunu etkileyen para vakıfları için şunları söylemek mümkündür.

Para vakıfları, gayrimenkul yerine paranın vakfedilmesiyle kurulmuş vakıflar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür vakfin iki çeşidi olup, birisinde sadece para vakfedilirken, diğerinde para ile beraber gayrimenkul vakfı da yapılmaktadır.

Para vakıflarının, Rumeli'nin fethiyle kurulmaya başladığı ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam ettiği ifade edilmektedir. Ancak 16. ve 17. yy. boyunca altın çağını yaşayan bu kurumlar, aynı zamanda bu dönemde en ciddi tartışmaların da odağı olmuştur. İçlerinde İmam Birgivi (ö. 1573) gibi alimlerin de bulunduğu İslam alimlerinin bir kısmı bu kurumları faizi meşrulaştırmaya çalıştıran yerler olarak görürken, Ebussuud Efendi'nin (ö. 1574) de dahil olduğu diğer bir kısım alim ise, toplumun faydasına olan ve İslami çerçevede çalışan kurumlar olarak değerlendirmişlerdir. Yapılan tartışmaların sonucunda, devlet yönetimi ikna edilmiş, Ebussuud Efendi'nin şeyhülislamlığı zamanında kurumların devamlılığı fetvalar ve kanunnamelerle güvence altına alınmış ve işlevine devam etmesi sağlanmıştır.

İmam Züfer'in fetvasına dayandırılan para vakıfları, onun söylediği gibi sadece kâr-zarar ortaklığı diyebileceğimiz mudarabe yöntemi kullanılarak işletilmemiştir. Hatta yapılan araştırmalar da göstermektedir ki, para vakıfları genellikle muamele-i şer'iyeyi tercih etmişlerdir. Zaten vakıflar üzerinde cereyan eden tartışmaların çıkış noktası da bu durum olmuştur. Yapılan muamelelerde faiz şüphesinin ortaya çıkması, kurumların güvenilirliğine gölge düşürmektedir.

İslam alimlerinin bir kısmı, muamele-i şer'iyeyi, borç verilecek paradan faiz almadan kâr elde etmenin hileli bir yolu olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, bu uygulamayı müslümanları rahatlatıcı ve faizden koruyucu bir uygulama olarak kabul edenler de bulunmaktadır.

Günümüz müslüman toplumlarında bile faiz oldukça yaygınlaşmış bir durumdadır. İnsanlar için faizli ve faizsiz olmak üzere finansman sağlayacağı pek çok alternatif bulunmaktadır. Risk azaldığı oranda faiz tehlikesinin arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bir tarafın riskinin azalması diğerinin riski tek başına üstlenmeye çalışması demek olacaktır ki, bu da adaletsiz bir paylaşım sebebiyet verecektir. Müslümanların böyle bir zarara uğramamaları için seçecekleri finansman yöntemlerinin faizle bağlantısını araştırmaları gerekmektedir. Örneğin sigorta pek çok çeşidi olan bir finans kaynağı olmakla birlikte, bir kısmı caiz olarak değerlendirilirken, bir kısmı ise faiz kapsamında ele alınmıştır. Yine aynı şekilde aracılık işlemleri yaparak finans elde edilmesinde de kullanılan yönteme göre faiz problemi karşımıza çıkabilmektedir.

Katılım bankaları, para vakıflarına benzerlikleriyle ve Müslümanlar arasında faizsiz işlemler denildiğinde ilk akla gelen kurumlar olarak dikkat çekmektedirler. Para vakıflarının muamele-i şer'yyeye ağırlık verdiği gibi bu kurumlar da işlemlerinde genellikle murabahayı kullanmaktadırlar. Bu durum, geçmişte para vakıflarının eleştirilmesi gibi katılım bankalarının da eleştirilmesine neden olmaktadır.

Para vakıflarının günümüzde yeniden kurulmasının önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. Vakıflar Kanunu incelendiğinde vakıfların şirket kurabileceğine, başka şirketlere ortak olabileceğine, elindeki paraları işletebileceğine yer verildiği görülmektedir.

Günümüzde kurulacak para vakıflarının ellerindeki paraları işletebilecekleri yöntemler mevcuttur. Katılım bankalarında açılacak hesaplarla, risk sermayesi şirketlerinden hisse senedi almakla, kiralama ve aracılık gibi işlemleri kullanarak para vakıflarının günümüzde faizsiz kâr elde edebilmesi mümkün gözükmektedir.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Para vakıfları, döneminin en tartışmalı finans kaynaklarından biri olsa da günümüzde tartışılan yönlerinden arındırılarak bu dönemde de müslümanların faizsiz finans ihtiyaçlarına kısmen cevap verebilecek bir kurum olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, Ahmed, 1996. **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, II. Baskı, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed, 1994. **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, Cilt:8.
- AKTEPE, İshak Emin, 2010. **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul: Bilge Yayınları.
- AYVERDİ, İlhan, 2006. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- BARDAKOĞLU, Ali, 1999. **İlmihal İslam ve Toplum**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BAYINDIR, Abdülaziz, 1992. **Osmanlılarda Nazari ve Tatbiki Olarak Faiz**, İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss.316-338.
- BAYINDIR, Abdülaziz, 2007. **Ticaret ve Faiz**, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- BAYYİĞİT, Mehmet (Editör), 1997. **I. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Konya: Kombad Yayınları.
- BERKİ, Ali Himmet, 1978. **Açıklamalı Mecelle**, İstanbul: Hikmet Yayınları.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, 1985. **Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, 1992. **es-Sahîh**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- CANAN, İbrahim, 1993. **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, Ankara: Akçağ Yayınları, Cilt:17.
- CEYLAN, Ali&KORKMAZ, Turhan, 2010. **Finansal Teknikler**, VII. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- ÇAĞATAY, Neşet, 1989. **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÇİZAKÇA, Murat, 1993. **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul: İlmi Neşriyat.

- DALGIN, Nihat, 1997. **Kaza, Hayat ve İşsizlik Sigortalarına Yeni Bir Yaklaşım**, I. Uluslar arası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Konya: Kombad Yayınları, ss.878-928.
- DALGIN, Nihat, 2010. **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2**, Samsun: Etüt Yayınları.
- DEMİR, Abdullah. 2006. **Şeyhülislam Ebussuud Efendi**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- DÖNDÜREN, Hamdi, 1990. **Para Vakıfları**, Altınoluk Dergisi, Sayı:54.
- DÖNDÜREN, Hamdi, 1992. **İslam Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları**, İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss.153-229.
- EBU DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, 1992. **es-Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ERDOĞAN, Mehmet, 2005. **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ERGÜL, Nuray&DUMANOĞLU, Sezai, 2003. **Finansal Kiralama**, İstanbul: Der Yayınları.
- GÖZÜBENLİ, Beşir, 1994. **Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Faizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme**, Vakıf Kültür Varlığının Korunması, Yaşatılması ve Bu Amaçla Mali Kaynak Sağlanması Semineri, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, ss. 51-72.
- GÜNEY, Alptekin, 2010. **Banka İşlemleri**, IV. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- HAMMAD, Nezih, 1996. **İktisadi Fıkıh Terimleri**, İstanbul: İz Yayınları.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn,1982. **Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Çev: Ahmed Davudoğlu, İstanbul: Şamil Yayınevi.
- İBN HÜMAM, Kemalüddîn Muhammed b. Abdilvâhid, t.y. **Fethu'l-Kadîr**, Beyrut.
- İBN KUDAME, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, 1992. **el-Muğnî**, Kahire: Hecr li't-Tıbaa ve'n-Neşr.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mükerrrem, 2003. **Lisânü'l-Arâb**, Beyrut: Dâru Sadr.
- KONDAK, Nuray, 2002. **İşletmelerde Finansman Sorunu ve Çözüm Yolları Alternatif Finansman Teknikleri**, İstanbul: Der Yayınları.
- KURT, İsmail, 1996. **Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- KURT, İsmail, 1996. **İstanbul Para Vakıfları**. Türk Dünyası Araştırmaları, Şubat 1996, ss. 65-96.

- MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûdî, 1975. **el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr**, Beyrut: Dâru'l-Marife.
- MÜSLÎM b. Haccac, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî, 1329. **es-Sahîh**, İstanbul: Dâru't-Tibaati'l-Âmire.
- NESÂÎ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, t.y. **es-Sünen**, Lübnan: Dâru İhyâi't-Turâsil-Arabî.
- NEVEVÎ, Muhyiddîn Ebu Zekerîyya Yahya b. Şeref, 2005. **Minhâcü't-tâlibîn**, Beyrut: Dâru'l-Minhâc.
- OKUR, Kasif Hamdi. 2005. **Para Vakıfları Bağlamında Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Degerlendirmeler**. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt IV, sayı 7-8.
- ÖMER HİLMÎ Efendi, 1977. **İthaf'ül-ahlâf fî ahkâm'il-evkaf**, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ÖZCAN, Tahsin, 2003. **Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SAHNUN, Said et-Tenuhi, t.y. **el-Müdevvenetü'l-Kübra li'l-İmam Malik b. Enes**, Beyrut: Darı Sadr.
- SEMERKANDÎ, Alaaddîn, 1984. **Tuhfet'ül-Fukahâ**, Beyrut: Dar'ul-Kitab.
- SERAHSÎ, Şemsü'l-Eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, 1983. **el-Mebsût**, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ŞEKERCİ, Osman, 1981. **İslam Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi**, İstanbul: Marifet Yayınları.
- TUNÇ, Hüseyin, 2010. **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Nesil Yayınları.
- UĞUR, Arif, 2006. **Kobiler İçin Alternatif Finansman Yöntemleri**, Ankara: Sinemis Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman, 2010. **İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış**, III. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- USLU, Sami, 2005. **İslam'da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans**, İstanbul: Zafer Yayınları.
- YABANLI, Aydın, 2009. **Finansal Yenilik ve Açılımları İle Katılım Bankacılığı**, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

YAVUZ, Erhan, 2007. **XVI. ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Başkent Üniversitesi.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, 1982. **Hak Dini Kur'an Dili**, İstanbul: Eser Neşriyat

YÜKSEL, Hasan, 1990. **Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerinde Bir Arastırma (1585-1683)**. Doktora Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi.

ez-ZERKÂ, M. Ahmet&en-NECCÂR, M. Abdülaziz, 1992. **İslam'a Göre Banka ve Sigorta**, (çev.), Hayrettin Karaman, İstanbul: Nesil Yayınları.

ZUHAYLÎ, Vehbe, 1991. **İslam Fıkı Ansiklopedisi**, İstanbul: Risale Yayınları, Cilt: 5.

http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=46&Itemid=83 (04.04.2010)

<http://www.iasp.ws/publico/index.jsp?enl=2> (9.11.2010)

http://teftis.sanayi.gov.tr/Files/Mevzuat/teknoloji_gelistirme_bolg-13042010211420.pdf (9.11.2010)

<http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00142.htm> (10.12.2010)

http://www.vgm.gov.tr/001_Menu/02_Mevzuat/01_Kanun/5737.cfm (md.25-26) (10.12.2010)

http://www.vgm.gov.tr/001_Menu/02_Mevzuat/01_Kanun/2762.cfm (md.11-13) (10.12.2010)

http://www.vgm.gov.tr/01_VakifKayitlariArsivi/003_VakifDeyimTerimler/sozluk.cfm#K (12.04.2010)

http://www.vgm.gov.tr/03_VakifNasilKurulur/001_VakifKurmak/vakif_nedir.cfm (10.12.2010)

http://www.vgm.gov.tr/001_Menu/02_Mevzuat/01_Kanun/001_Medeni/4721.cfm (10.12.2010)

http://www.vgm.gov.tr/03_VakifNasilKurulur/001_VakifKurmak/vakif_nedir.cfm (10.12.2010)